Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 109 (1996)

Artikel: Rapport da lavur 1995 : elavurà dals divers posts
Autor: [s.n.]
DOI: https://doi.org/10.5169/seals-236205

Nutzungsbedingungen
Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Mehr erfahren

Conditions d'utilisation
L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. En savoir plus

Terms of use
The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. Find out more

Download PDF: 26.11.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, https://www.e-periodica.ch

Rapport da lavur 1995

Elavurà dals divers posts

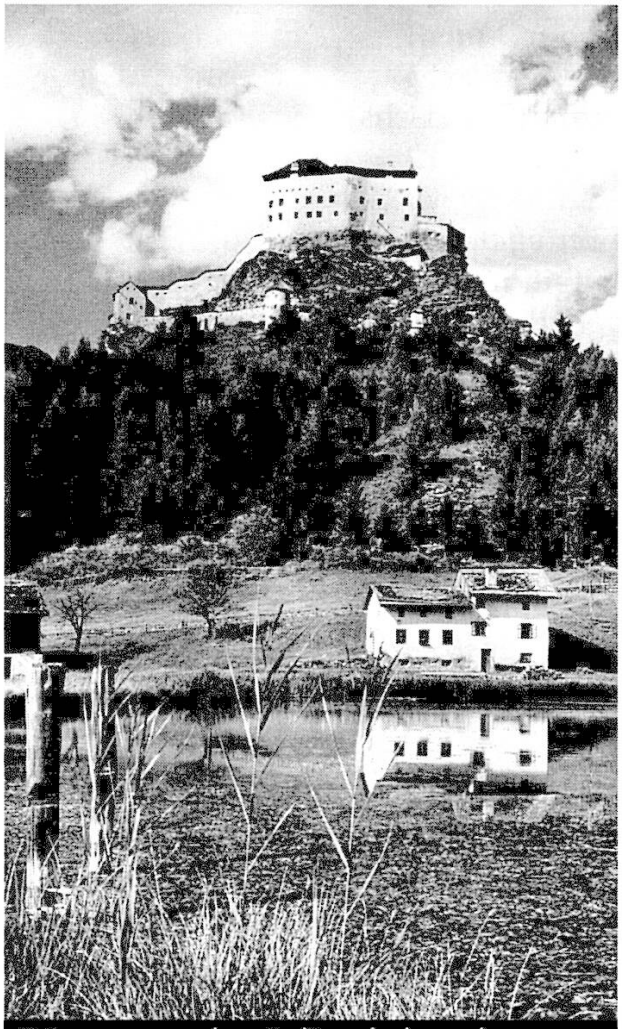

Tarasp e ses chastè: lieu da la radunanza da delegad(a)s da la LR.

Lavur dals organs da la LR

Las *radunanzas da delegadas e delegads* ordinarias han gì lieu ils 10-6-1995 a Tarasp ed ils 9-12-1995 en la sala dal cussegl grond a Cuira. En connex cun la radunanza da Tarasp è vegnì purschì in modest gentar che ha pussibilità discussiuns ed in inscunter tranter las delegadas ed ils delegads da las diversas regiuns. Ultra da las tractandas statutaricas ha la radunanza elegì en la seduta dals 9-12-1995 Steivan Gaudenz sco nov suppleant per l'Uniun dals Grischs en la suprastanza LR.
Domenic Camastral è sa retratg per la fin da 1995 pervia da motivs professiunals.

Il *cussegl* ha gì 2 tschentadas cun 14 tractandas. En spezial ha el decidì in'adattaziun dal reglament per ils collavuraturs regiunals ils 12-12-1992 en ils sequents puncts: cif. 2.4.: „La LR deleghescha ad ina cumissiun accumpagnanta (CA) las sequentas obligaziuns **e cumpetenzas... Las incumbensas vegnan fixadas da la suprastanza en in carnet da duairs.** Cif. 2.6.: La CA vegn elegida (...) da la suprastanza." La cumpetenza d'elecziun passa dal cussegl a la suprastanza. Il carnet da duairs per la cumissiun accumpagnanta per ils collavuraturs regiunals vegn agiuntà a quest rapport sco document.

La *suprastanza* ha salvà 19 sedutas e deliberà 252 tractandas. La seduta champestra ha gì lieu a Lantsch. En quest connex ha gì lieu ina discussiun cun il president communal, il reverenda e la magistraglia. Ultra da las decisiuns ha la suprastanza discutà ed accumpagnà la lavur executiva sin fundament d'orientaziuns ed infurmaziuns da detagl dal secretari.

La *cumissiun da gestiun* ha salvà 2 sedutas. Ella ha elavurà e proponì a la suprastanza ina circumscripziun pli detagliada da sias incumbensas (cf. documents), ha repassà la gestiun sin fundament dal rapport da la controlla da finanzas dal chantun Grischun ed ha proponì a la suprastanza da dumandar la regenza d'incumbensar vinavant la controlla da finanzas dal chantun Grischun cun la revisiun cumpletta (quint da manaschi ed examinaziun da l'applicaziun dals meds) dal quint. La regenza ha sancziunà questa proposta. La controlla da finanzas tenor art. 29 dals tschentaments vegn era en l'avegnir fatga da la controlla da finanzas dal chantun Grischun che dat rapport per mauns da la radunanza da delegadas e delegads. La cumissiun da gestiun concentrescha sia lavur sin dumondas generalas da la gestiun e sin singuls aspects tenor atgna selecziun e decisiun.

1. UNIUNS AFFILIADAS

Las uniuns regiunalas èn vegnidas contactadas en connex cun las sequentas dumondas:

- Contribuziun da la LR als tschains dals biros regiunals
- Programs da lavur e rapports da gestiun per mauns da la LR tenor art. 7, al. 2 dals tschentaments
- Convenziun davart l'adiever dal rumantsch sco lingua uffiziala (proposta Not Carl)
- Revisiun dal regulativ per ils curs d'integraziun
- SCUNTRADA 1997
- Tuttas uniuns affiliadas èn vegnidas envidadas da prender enconuschientscha dal rapport da la gruppa da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN (tom I e II) e da s'exprimer surtut davart ils postulats che pertutgan las regiuns e la lavur da las uniuns affiliadas.

Contribuziuns

- Las uniuns han retschet las contribuziuns tenor preventiv e quint. En il rom dal preventiv 1996 èn las contribuziuns a las uniuns regiunalas vegnidas augmentadas dad 86 250.– fr. sin 100 000.– fr. ed a l'Uniun da scripturas e scripturs rumantsch(a)s da 40 000.– fr. sin 45 000.– fr., sut la cundiziun che las contribuziuns da la confederaziun e dal chantun a la LR vegnian augmentadas.

Collavuraziun cun las uniuns affiliadas

- Uniun rumantscha da Surmeir e Renania: discussiun da la dumonda da contribuziun per la Pagina da Surmeir e la Casa Paterna/La Pùnt; collavuraziun en la gruppa d'interess per in'agentura da novitads rumantscha (GIA).
- Uniun dals Grischs: collavuraziun per il program da correctura en ladin, per in curs da rumantsch per chanzlists e per l'installaziun dals dus mezs posts da lavur dals collavuraturs regiunals en Engiadina.
- Romania e Renania: infurmaziun davart l'adiever dal rumantsch sco linguatg uffizial en vischnanca e regiun (transfer dal model Engiadina Bassa/Val Müstair)
- Romania: surprender ils cudeschs rumantschs da l'anteriura chasa editura Desertina.
- Renania: approvaziun formala dals statuts da la Renania dals 9-4-1994.

- Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa: participaziun a la conferenza annuala a Berna; sustegn per integrar las Rumantschas ed ils Rumantschs en la Svizra romanda.
- Uniun da scripturas e scripturs rumantschs: collavuraziun en connex cun ils 5. Dis da litteratura a Domat; cun il post da lectorat: sustegn en connex cun la derasaziun da la litteratura; archivaziun da materialias da l'USR en Chasa rumantscha.
- CRR: contract cun la SSR concernent cassettas da video dad emissiuns da televisiun rumantscha; discussiun en connex cun la nova concessiun per Radio Grischa e la reglamentaziun dal diever dal rumantsch en quest connex.
- Represchentants da la LR han fatg part a las radunanzas annualas da las uniuns affiliadas, per part era a sedutas da las uniuns. Ultra da las contribuziuns directas tenor preventiv han singulas uniuns retschet contribuziuns spezialas per ediziuns u auters projects.

2. COLLAVURATURS REGIUNALS

Ils rapports dals collavuraturs regiunals vegnan agiuntads als rapports da las uniuns regiunalas.

La cumissiun accumpagnanta (CA) è s'inscuntrada 2 giadas cun ils collavuraturs regiunals ed ina giada persula. Ella ha fatg in carnet da duairs per precisar sia incumbensa, intensivar ils contacts regulars cun ils collavuraturs regiunals e discutar davart lur lavur, projects, plans e problems (vesair document).

Las uniuns affiliadas duessan distgargiar ils collavuraturs regiunals tant sco pussaivel da lavur administrativa, da translaziuns e vendita da cudeschs e pussibilitar ad els da sa concentrar sin animaziun, contacts ed acziuns concretas ordaifer ils biros.

Ils collavuraturs regiunals dattan mintga mais rapport detaglià a scrit da lur lavur. La suprastanza, la cumissiun accumpagnanta ed ils presidents da las uniuns affiliadas retschaivan quests rapports quotidians e mensils. Il secretari s'inscuntra ina giada il mais cun ils collavuraturs per planisar e coordinar lavurs e projects. Per la surveglianza da la lavur vegn tschertgà ina nova furma cun dapli cumpetenzas per la cumissiun accumpagnanta e las uniuns regiunalas.

Ils collavuraturs han fatg 2 dis d'infurmaziun e scolaziun davart il tema: reglamentar l'adiever uffizial da la lingua.

En Engiadina Bassa ha il collavuratur il status d'observatur en la radunanza da la corporaziun da vischnancas.

La suprastanza è s'occupada regularmain cun dumondas da la lavur dals collavuraturs regiunals e lur effects en las regiuns.

3. SCOLAZIUN E FURMAZIUN

Scolinas

Sur intermediaziun da la LR ha la fundaziun Peter-Hans-Frey a Turitg dà il premi da renconuschientscha per prestaziuns pedagogicas spezialas a las mussadras da l'Engiadin'auta per lur prestaziun speziala en la lavur d'integraziun linguistica dals uffants na rumantschs. La LR è sa gidada cun l'organisaziun da la surdada dal premi ils 10-11-1995 a Schlarigna.

Cuminanza da mussadras rumantschas (CMR)

La LR accumpagna la lavur da la CMR tenor ils giavischs da quella. Ella infurmescha regularmain davart las lavurs e prenda encunter postulats per realisar quels sezza u dar impuls al chantun respectiv a l'uffizi per la scolaziun da las magistras e dals magisters.

Scolinas a Cuira

Uniun da scolina Cuira (USC), rapport da la presidenta Nicole Kaiser-Campiche:

„Durant l'onn da scola 1994/95 han frequentà 33 uffants la scolina rumantscha da Cuira. En la partiziun sursilvana eran quai 19 uffants, en la partiziun ladina 14 uffants. Per l'onn scolastic 1995/96 èn sa decidids geniturs da 36 uffants per la scolina rumantscha (sursilvan: 22 uffants/ ladin: 14 uffants). Allegramain è la cifra da scolarets restada stabila ils ultims onns. Quai segir er grazia a la propaganda engaschada dals commembers da suprastanza en il decurs da la primavaira 1995.

In'investiziun pli gronda durant l'onn da gestiun è stada la construcziun nova d'ina sablunera. Cun expensas da totalmain fr. 2 963.50 èn ils custs stads relativamain auts. Però il november 1995 è entrada la buna nova che la Pro Juventute contribueschia fr. 1 500.– vi dals custs.

Grazia al grond engaschament da mes antecessur, Claudio Dietrich, èn vegnidas effectuadas las diras tractativas per las entradas da la reclama vi dal bus. Ils contracts cun ils quatter sponsurs èn vegnids suttascrits e garanteschan contribuziuns da fr. 2 400.–/onn per il proxim trienni. Ultra da quai avain nus survegnì ina contribuziun unica da fr. 1 000.– da la firma C & A als custs da transport.

Malgrà la buna situaziun finanziala han decis ils commembers da l'uniun a chaschun da la radunanza generala il settember 1995 d'augmentar la contribuziun da transport sin fr. 100.– per ils uffants da quatter onns.

Cun pliras occurrenzas ed arranschaments ha l'USC pruvà da render er quest onn attractiva ed interessanta la scolina rumantscha."

Cun in'instanza da la LR a la citad da Cuira èsi stà pussaivel d'augmentar la contribuziun da Cuira per las scolinas rumantschas da 75 000.– fr. sin 90 000.– fr. Tenor cunvegna cun l'Uniun per scolinas Cuira surpiglia quella ina summa da 12 000.– fr. als custs da transport dals scolarets.

Scolinas en general

La LR na dat naginas contribuziuns per scolinas. Ella sustegna ils postulats da rinforzar l'inspecturat chantunal da las scolinas. Lavurs d'integraziun e resguard dal rumantsch en quest sectur prestan ils collavuraturs regiunals.

Scolas fundamentalas tudestgas

Il chantun Grischun ha installà ina gruppa da project per sustegnair la scolaziun supplementara da las scolastas e dals scolasts en il sectur „Instrucziun da rumantsch en vischnancas al cunfin linguistic". Il president da la LR fa part da questa gruppa. En il rom dals curs da stad per scolast(a)s, organisads dal chantun Grischun, è vegnì offrì in curs intensiv davart questa tematica. Il curs è vegnì frequentà fitg bain ed ha effectuà a moda positiva la tenuta da las magistras e dals magisters en las scolas pertutgadas.

A Domat è l'instrucziun da rumantsch vegnida discutada da funs ensi en ina cumissiun communala specifica ed era en discussiun e furmaziun cun scolast(a)s. En collavuraziun cun il departament d'educaziun e la LR (represchentant Gian Peder Gregori) è vegnida chattada ina soluziun che vegn ussa introducida e realisada sco emprova da scola tenor lescha chantunala.

A Flem è vegnida cumenzada parzialmain l'instrucziun tenor la decisiun communala dal settember 1994. En in'emprima fasa vegnan fatgs curs d'introducziun per las scolastas ed ils scolasts. Sep Item e Gieri Seeli preparan materialias d'instrucziun tenor il cudesch „Bun success/Bonne chance".

A Razén han gì lieu discussiuns cun las scolastas ed ils scolasts e represchentants dal cussegl da scola. Ins vul surpigliar ils meds d'instrucziun che vegnan preparads per Flem.

Per Veulden/Sched ha il collavuratur regiunal fatg ina translaziun parziala dal med „BUN SUCCESS" en rumantsch grischun.

L'instrucziun da rumantsch en las scolas a Cuira, organisada da la LR, chaschuna difficultads pervia da la mancanza da scolast(a)s e pervia dals problems organisatorics dals divers livels d'enconuschientschas linguisticas tranter las/ils scolar(a)s interessad(a)s. Per il stgalim bass han las mussadras en Chasa rumantscha per l'emprima giada offrì cun success dus curs.

L'instrucziun da rumantsch ad Andeer, Ziràn, Lai dependa grondamain da la lavur da las scolastas e dals scolasts. L'emprova cun rumantsch a San Murezzan (5 dis ad emna, a partir da la 4. classa, mintga di ina ½ lecziun) porta buns resultats.

La preparaziun dals meds d'instrucziun per la 1.–3. classa (titel: INSCUNTERS), progredescha sut l'egida dal departament d'educaziun.

Cun il departament d'educaziun è vegnida persequitada la dumonda da resguardar legalmain il rumantsch sco emprima lingua supple-

mentara (empè dal talian) da la 4.– 6. classa en las scolas tudestgas da vischnancas anteriuramain rumantschas u per vischnancas tudestgas en circuls rumantschs. La lescha che vegn ussa en la discussiun politica prevesa questa pussaivladad.

Scolas fundamentalas rumantschas

La LR ha prendì enconuschientscha dal project da scola da Samedan: „Promoziun da la bilinguited rumauntscha-tudas-cha illa scoula populera ed illa scoulina da Samedan 1996–2000". La directiva vegn formulada sco suonda: „Da l'assimilaziun rumauntscha unilaterela a la promoziun intenziuneda da la bilinguited rumauntscha-tudas-cha cun: üna vasta promoziun da la prüma lingua; adöver da tuottas duos linguas principelas ill'instrucziun; dapü individualisaziun da l'instrucziun".

Ins vul cuntanscher ch'ils geniturs vegnian conscients da la valur da la plurilinguitad per il svilup e la furmaziun da lur uffants, ch'ils uffants possian far l'experientscha che la plurilinguitad è in enritgiment per els, ch'ils uffants vegnian sensibilisads per l'enclegientscha linguistica e ch'ils giuvenils che han passà la scola obligatorica disponian dad ina bilinguitad equilibrada tranter rumantsch e tudestg.

En quest project da Samedan vegnan messas grondas speranzas. La Lia rumantscha constatescha dentant che l'instrucziun da fin ussa cun ina scola immersiva da la scolina a la 4. classa ha purtà ina buna basa rumantscha. Ella spera ch'il nov model cun immersiun parziala tempriva ed ina cuntinuaziun da l'instrucziun rumantscha fin a la 9. classa pussibilitescha da cuntanscher las finamiras formuladas. Il model tschernì sa preschenta sco suonda:

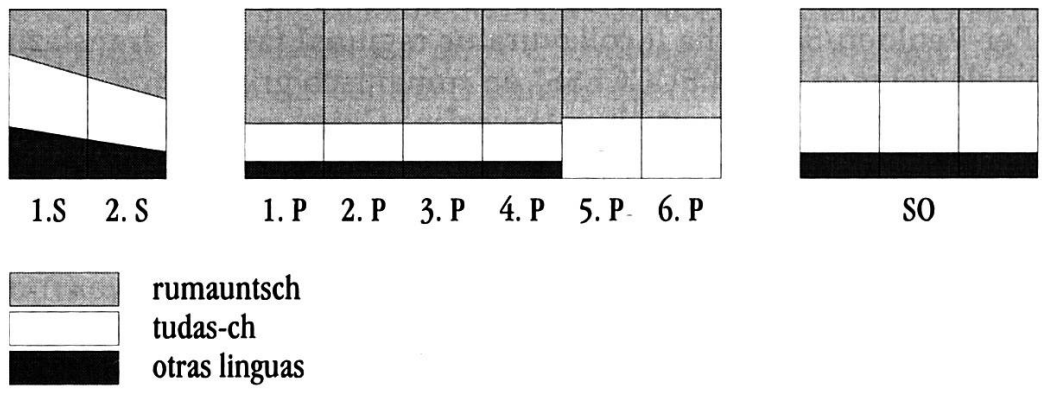

La „pusiziun pü debla" dal rumantsch i'l minchadi dals iffaunts vain cumpenseda cun ün'intensificaziun ill'instrucziun da scoula.
Ord: Proget da scola da Samedan. Fegl d'infurmaziun da la gruppa da lavur dal dep. d'educaziun chantunal.

Scolas obligatorias en general

Il secretari fa part en la suprastanza da l'associaziun per la promoziun da l'instrucziun plurilingua en Svizra. Quella ha fatg in inventar davart la situaziun da la scolaziun bilingua e da las experientschas en vischnancas rumantschas cun l'immersiun: immersiun totala tempriva da scolar(a)s na rumantsch(a)s en scolas rumantschas; immersiun tardiva totala da tuttas scolaras e tuts scolars rumantschs a partir da la 7. classa en l'instrucziun cumplettamain tudestga. La discussiun davart scolas bilinguas è actuala en l'entira Svizra. La CDEP (Conferenza svizra dals directurs chantunals da l'educaziun publica) ha dà ina „declaraziun" davart la promoziun da l'instrucziun bilingua en general.

Ils barats da classa tranter las regiuns rumantschas e cun las gruppas da linguatg chantunalas e da la Svizra n'han era strusch funcziunà durant l'onn da rapport. Il president da la LR sa participescha al comité da patrunadi dal barat da giuvenils en Svizra.

Cun dus inspecturs è vegnida discutada la dumonda da l'instrucziun da rumantsch en las scolas realas e secundaras. Anc adina na vegn questa instrucziun deplorablamain betg dada dapertut tenor ils novs plans d'instrucziun. La LR vegn vinavant ad insister sur las instanzas chantunalas che quai succedia.

Cun ina contribuziun speziala sustegna la LR l'ediziun da la revista „Aviöl".

Tenor program da lavur aveva la LR duas incumbensas en connex cun il rumantsch grischun en scola:

a) „Discutar cun il chantun Grischun e las vischnancas la pussaivladad e sclerir l'opportunitad da manar classas da pilot cun rumantsch grischun sco linguatg scrit e da leger."
b) „Supplitgar il chantun da crear il pli spert pussaivel in med d'infurmaziun davart il rumantsch grischun per l'adiever en scola."

Omadus postulats eran sa resultads ord discussiuns a la SCUNTRADA 1994. En vista a la retschertga fatga durant il 1995 davart l'acceptanza dal rumantsch grischun, ha la LR desistì da prender iniziativas per discutar questas dumondas. Sin fundament dal resultat da la retschertga d'acceptanza duai la dumonda vegnir reprendida l'onn 1996.

Scolas professiunalas

Ina meglieraziun considerabla è daventada pussaivla en la scola agricola dal Plantahof. Cun sustegn dal chau dal departament e dal directur da la scola èsi stà pussaivel da cuntanscher ch'ils curs medischina veterinara ed informatica vegnan dads cumplainamain per rumantsch. Ils scolars rumantschs da tuttas regiuns vegnan mess en ina classa per quests dus roms. Il post da linguatg da la LR ha preparà vastas materialias d'instrucziun, en collavuraziun cun ils dus magisters. Al cumenzament hai dà tschertas diffcultads. Grazia a l'engaschament dals dus magisters, da la direcziun da la scola e cun in accumpagnament dals responsabels dal post da linguatg da la LR, èsi stà pussaivel da surmuntar quests problems.

Il november èn las scolastas ed ils scolasts ch'instrueschan rumantsch en scolas professiunalas (industrialas e commercialas) a Glion, Cuira, Plantahof (Landquart), Samedan, Sta. Maria ed en la scola superiura da turissem vegnid(a)s envidad(a)s ad in inscunter en la LR. Il mument stat en discussiun in nov plan d'instrucziun per las scolas professiunalas industrialas. Quest nov plan d'instrucziun pretenda ina survista cumplessiva da l'instrucziun generala. El pretenda era novas furmas per l'instrucziun da rumantsch. L'organisaziun da l'instrucziun rumantscha da fin uss n'è betg cumpatibla cun il nov plan d'instrucziun.

Per persequitar la dumonda è vegnida installada ina gruppa da lavur. Sin fundament da quella duai en l'onn nov vegnir prendì las mesiras pussaivlas per garantir e sche pussaivel rinforzar l'instrucziun da rumantsch en las scolas professiunalas.

Per metter a disposiziun materialias d'instrucziun en las scolas professiunalas è vegnida discutada la pussaivladad d'incumbensar scolast(a)s da rimnar materialias adattadas. La LR s'engaschass alura per realisar questas materialias en rumantsch e metter a disposiziun a las scolastas ed als scolasts.

Scolas medias

La Conferenza svizra dals directurs chantunals da l'educaziun publica (CDEP) ha decidì che l'instrucziun da mussadras, scolastas e scolasts duai vegnir structurada da nov. Suenter ina scolaziun cun maturitad duai la scolaziun vegnir cuntinuada en ina scola auta pedagogica. Las novaziuns pretendan midadas fundamentalas dal sistem da scolaziun da scolastas e scolasts en il chantun Grischun. La LR è s'engaschada per che la posiziun dal rumantsch en la scolaziun da las scolastas e dals scolasts vegnia resguardada e restia commensurada a l'impurtanza che questas persunas han per la tgira da lingua e cultura en las regiuns rumantschas. Las discussiuns cuntinueschan 1996.

Cun il „Center svizzer per il perfecziunament dals magisters da scola media" (CPS/WBZ, Lucerna) è vegnì realisà in curs d'introducziun en la tematica rumantscha per scolast(a)s da las scolas medias da l'entira Svizra. Il curs ha gì lieu ils 14 e 15-3-1995 en Chasa rumantscha. Il success ha mussà che questa offerta duai vegnir fatga era en l'avegnir.

La LR sa gida cun la Conferenza dals scolasts da rumantsch en scolas medias per organisar lur scolaziun supplementara annuala.

En vista a la realisaziun d'ina scola media da sport ha la LR fatg valair ils interess dal rumantsch. Las autoritads chantunalas han empermess che quel vegnia resguardà dal mument che la scola vegnia realisada.

Scolas autas

Diversas universitads svizras e da l'exteriur vegnan regularmain documentadas cun material davart la situaziun linguistica e sociolinguistica dal rumantsch. Exponent(a)s dad universitads, per part cun gruppas da studentas e students, visitan adina puspè la LR per sa laschar infurmar.

Cun tut ils exponents rumantschs a las universitads svizras mantegna la LR buns contacts. Ils professers stattan a disposiziun per cussegliaziuns en dumondas che pertutgan lur rom. 7 student(a)s han fatg stages da 2–3 emnas en ils divers posts da lavur da la LR per retschaiver invista en la planisaziun linguistica.

Scolaziun da creschid(a)s

La SCUNTRADA E FURMAZIUN SURSELVA e la SCUNTRADA E FURMAZIUN LADINA retschaivan contribuziuns per curs da rumantsch cun main che 8 participant(a)s. La LR ha sustegnì in inscunter da la SCUNTRADA E FURMAZIUN SURSELVA en connex cun ses 10 onns d'existenza. Ensemen cun la Romania e l'UdG èn vegnids organisads a Trun ed a Zernez curs per persunas che scrivan regularmain rumantsch (chanzlists, persunas da l'administraziun, translaturas e translaturs, e.a.).

Per la realisaziun da la scolaziun da creschid(a)s en las regiuns senza uniuns specificas (Sutselva, Surmeir) è la LR sa gidada cun sustegn organisatoric ed administrativ e cun contribuziuns.

Jacques Guidon represchenta la LR en l'Associaziun per universitads popularas svizras (AUPS).

La LR ha collavurà cun la scola per linguistica applitgada (SLA) a Cuira (filiala da la Schule für angewandte Linguistik SAL) cun cussegliaziun e cun intermediar servetschs.

La suprastanza ha fatg ina revisiun dal „Regulativ per ils curs d'assimilaziun/ integraziun linguistica (vesair documents).

Lavur da giuventetgna

La lavur da giuventetgna è vegnida sustegnida sco suonda:

- Contribuziun da 22 600.– fr. a la revista PUNTS. Per 1996 è vegnì decidì en il preventiv ina contribuziun da 32 500.– fr.
- Intermediaziun per integrar la part rumantscha dal DIALOG en PUNTS.
- Sustegn da la participaziun al seminari da Pasca da la Giuventetgna da las cuminanzas etnicas europeicas (GCEE).
- Contribuziun per il seminari da Pasca en terra rumantscha, avrigl 1996.
- Sustegn da divers projects da discs cumpacts cun musica per la giuventetgna (Pùntcrap/Roc'O'congo/Vagabunts).
- Sustegn da la collavuraziun tranter giuventetgna rumantscha e Dynamicha (organisaziun da giuventetgna en la Svizra romanda cun interess per la multilinguitad svizra).
- Promoziun da projects „Scienza e giuventetgna", en collavuraziun cun l'organisaziun svizra.
- 7 stages per giuvnas e giuvens en la LR.
- Sustegn dals postulats a favur da la lavur da giuventetgna en il rapport REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN (postulat 38: Promover la chapientscha per la diversitad culturala e linguistica da noss chantun en il sectur da la lavur cun giuvenils).

4. ASSIMILAZIUN / INTEGRAZIUN

Survista dals curs

En collavuraziun cun diversas instituziuns, autoritads communalas e regiunalas (singulas organiseschan era curs en atgna reschia, sco p. ex.: Fundaziun Planta, Fundaziun Retoromana, Cerchel cultural Laax, Uniun dals Grischs, Società da trafic Scuol, Società da trafic Sta. Maria, Uniun da traffic Savognin, e.a.) e cun las uniuns Scuntrada e furmaziun èn vegnids organisads ils sequents curs da rumantsch:

Bever	3 curs	14 participant(a)s
Breil/Danis	1	9
Casti	2	10
Champfèr	1	15
Cuira	11	65
	(5 vall.; 2 surs.; 1 surm.; 3 rg)	
Flem	9	69
Ftan	3	28
Glion	11	75
Guarda	1	6
Laax	2	18
Lai	1	8
Lantsch	1	5
Lavin	1	8
Mustér	3	16
Puntraschigna	2	12
Samedan	7	65
Savognin	4	33
S-chanf	1	11
Schlarigna	1	14
Scuol	8	57
Sent	1	7
Sumvitg/Surrein	2	11
Trin	1	7
Trun	1	11
Tschlin	2	16
Zernez	3	14
Zuoz	4	21
total	**87 curs**	**625 participant(a)s**

Als curs da stad da la Fundaziun Planta a Samedan, da la Fundaziun retoromana a Laax, da l'Uniun dals Grischs a Scuol e Sta. Maria e da l'Uniun da cura e traffic da Savognin èn ca. 220 persunas sa participadas.

En 4 cas ha la LR dà ina contribuziun da mintgamai maximal 500.– fr. per curs „in tar in" per persunas na rumantschas che prendan domicil en regiuns rumantschas e ston, pervia da lur contacts intensivs cun la populaziun rumantscha, emprender uschè spert sco pussaivel il linguatg da la regiun.

A scolastas e scolasts che dattan curs da rumantsch per creschids u scolaziun da creschids en rumantsch ha la LR offrì da frequentar sin quint da la LR curs da didactica specifica en la Scola per linguistica applitgada a Cuira (SLA). Da questa offerta han 8 persunas fatg adiever.

La suprastanza ha adattà il regulativ per ils curs d'assimilaziun/ integraziun linguistica (vesair document).

Curs spezials d'integraziun linguistica per geniturs na rumantschs d'uffants che frequentan la scolina e las emprimas classas da la scola rumantscha vegnan tgirads dals collavuraturs regiunals.

Novs meds d'instrucziun per emprender rumantsch

La suprastanza ha numnà ina cumissiun per preparar la decisiun per novs meds d'emprender rumantsch. Dals numerus meds per emprender linguatgs ch'èn oz sin la fiera internaziunala èn trais curs vegnids analisads pli detagliadamain: *Eurolingua,* da la scola da club Migros; *Rendez-vous 1* resp. *Essential English 1,* da la chasa editura Cornelsen; *Linea diretta* da la chasa editura Hueber. Sin fundament da las discussiuns ed analisas en la cumissiun e sin proposta da quella ha la suprastanza decidì da realisar novs meds d'instrucziun per emprender rumantsch sin la basa da „Linea diretta".

Il curs sa basa sin ina metoda communicativa e cumpiglia in tom d'instrucziun ed in tom destinà per la lavur individuala e cumplementara. El cuntegna era ina grammatica sistematica e latiers cassettas. Jachen Curdin Arquint fa la lavur d'adattaziun linguistica e culturala per ina versiun da basa en vallader. Sin fundament da questa versiun vegn il curs transfurmà en ils ulteriurs idioms. L'emprima part dal curs è preparada per la stampa en l'emprima mesadad da 1996, uschia che l'introducziun da las scolastas e dals scolasts po succeder per l'entschatta dals curs d'atun 1996. Cura ch'il med „Linea diretta" è avant maun, duai vegnir examinada la pussaivladad da realisar quest curs sin video per dar la pussaivladad ad interessentas ed interessents d'emprender rumantsch a moda autodidactica senza ir a curs.

5. RUMANTSCH GRISCHUN

Banca da datas - lavur linguistica

L'entschatta 1995 avain nus pudì furnir sco empermess il *Pledari grond (PG) sin discs* per il sistem Macintosh.

La banca da datas sin disc per divers sistems da computer.

Noss spezialist per EED ha elavurà discs per il nov sistem Windows 95, uschia ch'il PG è uss avant maun per tut ils sistems operativs da computer actuals. Il PG en furma da cudesch è exaust dapi la primavaira 1994. La dumonda da la versiun sin discs è perquai gronda. Fin oz avain nus vendì passa 80 sets per il sistem Dos/Windows e radund 40 per il sistem Macintosh.

Colliaziun cun Internet

Actualmain vegnan fatgas las preparativas per entrar en la rait dad *Internet.*

Siond ch'i dat dapi curt in uschenumnà „provider" (ina firma che pussibilitescha l'access a la rait mundiala dad Internet per la taxa da telefon locala) qua a Cuira–èsi daventà interessant era finanzialmain da profitar da las pussaivladads en il sectur da la communicaziun electronica. Previs èsi en in emprim pass da metter en l'Internet 3–4 paginas da monitur cun infurmaziuns generalas davart il rumantsch (Tge è il rumantsch? Nua discurr'ins rumantsch? Ina pitschna carta da la Svizra cun il Grischun ed il territori rumantsch, infurmaziuns davart la LR e ses servetschs, infos davart curs, cudeschs, cassettas, discs etc.). Questas infurmaziuns èn uschia accessiblas a tut ils utilisaders dad Internet sin l'entir mund. La rait dad Internet collia gia uss ca. 5 miu. computers sin tut il mund, da quels passa 40 000 mo en Svizra. L'interess per Internet en Grischun para dad esser ordvart grond. Cun l'entrada da la LR en l'Internet survegn la LR en pli automaticamain sezza access a tut las datas da la rait ed a medem temp era ina adressa dad *e-mail* (posta electronica). Uschia po la LR transmetter resp. retschaiver via computer brevs, infurmaziuns, communicaziuns, empustaziuns etc. da l'entir mund. Bunamain tut las universitads en Europa ed en ils Stadis unids èn p.ex. colliadas en la rait dad Internet.

Lavurs currentas

Dapi l'onn d'ediziun dal Pledari grond, il 1993, avain nus fatg bleras correcturas (sbagls da stampa, meglras propostas per pleds, controllas da glistas da nums locals, d'instituziuns ed abreviaziuns etc.) ed amplificaziuns. Nus avain endatà ils bustabsL–S preredigids per il Vocabulari tud.-rg ed avain excerpà vinavant tut las translaziuns currentas (collecziun cumpletta da l'Ars Helvetica, materialias per las votaziuns federalas, nova terminologia furnida dals posts da translaziun dal chantun, Atlas dals animals, cudesch da scola da geografia, litteratura en rg etc.). La banca da datas è uschia creschida en stretga collavuraziun cun il Post da linguatg, il Post d'infurmaziun ed il Post da translaziun per radund 15'000 endataziuns (terminologia da l'electronica, da l'energia electrica, da la meteorologia, da sport etc.). Perquai èsi previs da far durant l'onn proxim in *up-date* e da porscher uschia a tut ils utilisaders dal Pledari grond sin discs ina versiun actualisada da nossa banca da datas.

Sper las lavurs d'*amplificaziun da la banca da datas* avain nus fatg plirs lectorats da translaziuns pli grondas en rg ed avain sustegnì en cas da basegn il post da translaziun.

Plans da lavur per l'avegnir

Las collavuraturas ed ils collavuraturs dal post da linguatg e dal post da rumantsch grischun han elavurà ensemen in plan da lavur per ils proxims onns. Quel prevesa ils sequents projects:

- Realisar in pitschen vocabulari da locuziuns/modas da dir tudestg-rumantsch grischun. La mancanza dad in tal manual sa mussa surtut en connex cun translaziuns, nua ch'expressiuns idiomaticas e locuziuns en tudestg n'han betg in pendant cumprovà en rg. Prelavurs ed in emprim sboz da redacziun per quest manual èn gia fatgs.
- Amplifitgar e cumplettar la grammatica dal rg existenta cun rimnar sistematicamain l'entira normaziun dal rg, succedida ils ultims onns en connex cun l'applicaziun.
- Cudeschs da verbs a basa dad in model franzos u talian (cumplettar ils verbs existents en la banca da datas cun la 1.sg., 3. sg., 1. pl. ed il particip [irregular]).
- Realisar in program da correctura rg. Vastas prelavurs èn gia prestadas. Il project duess pudair vegnir terminà en il decurs da 1996.
- Realisar in med per emprender rg per Rumantsch(a)s e per Na-rumantsch(a)s. In tal curs è indispensabel per diversas furmaziuns che vegnan giavischadas actualmain dals utilisaders potenzials dal rg.
- Realisar in med d'infurmaziun davart il rg per las scolas-stgalim aut incl. preparaziun da buns texts da lectura en rg. Quest project sa basa sin in postulat en il rom da la SCUNTRADA 1994 en Val Schons e sin giavischs da vart da magistras e magisters.

- Evaluar in poliglot adattà per transponer en rumantsch grischun e realisar in tal.
- Cumpilar e discutar glistas da pleds sinonims acceptabels per tut ils idioms.
- Curs da rumantsch grischun, organisads da diversas organisaziuns.
- Evaluar ina strategia sociolinguistica per la lavur publica e d'implementaziun dal rg (evtl. incumbensa a la cumissiun consultativa per l'applicaziun dal rumantsch grischun).
- Actualisar regularmain la bibliografia da texts en e davart il rg.
- A lunga vista sto il vocabulari tudestg-rumantsch grischun-rumantsch grischun-tudestg vegnir terminà. Quest project è per il mument main urgent, siond che nus pudain metter a disposiziun l'entira banca da datas da la LR. Quella vegn permanentamain actualisada e cumplettada e grazia als meds tecnics pudain nus furnir regularmain up-dates da nossa banca da datas centrala.

Retschertga davart l'acceptanza dal rumantsch grischun

Curt avant Nadal ha la regenza grischuna preschentà a la pressa emprims *resultats da l'enquista davart l'acceptanza dal rumantsch grischun tar la populaziun rumantscha dal Grischun*. L'enquista è vegnida realisada da l'institut scientific „cultur prospectiv" da Turitg. La manadra dal post rg ha participà a la gruppa da lavur chantunala che ha preparà la basa per questa enquista. La LR ha prendì cun plaschair enconuschientscha dals resultats che conferman sia lavur dals davos onns. Resultats pli detagliads èn da spetgar en ina publicaziun per la primavaira 1996.

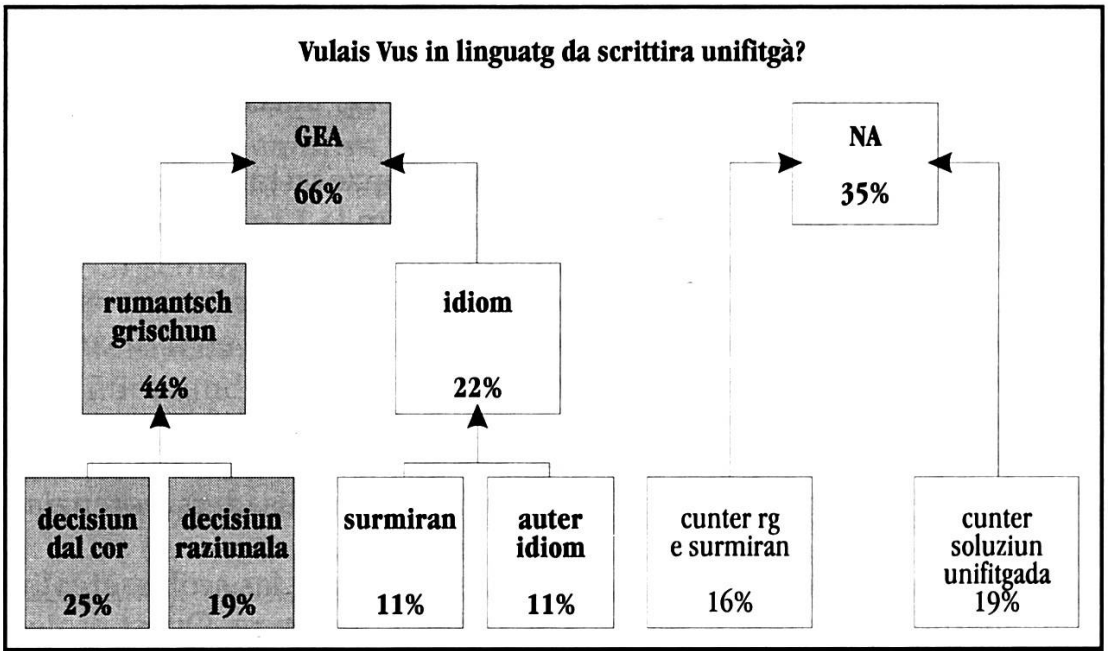

Dus terzs da las persunas dumandadas èn per in linguatg da scrittira unifitgà.

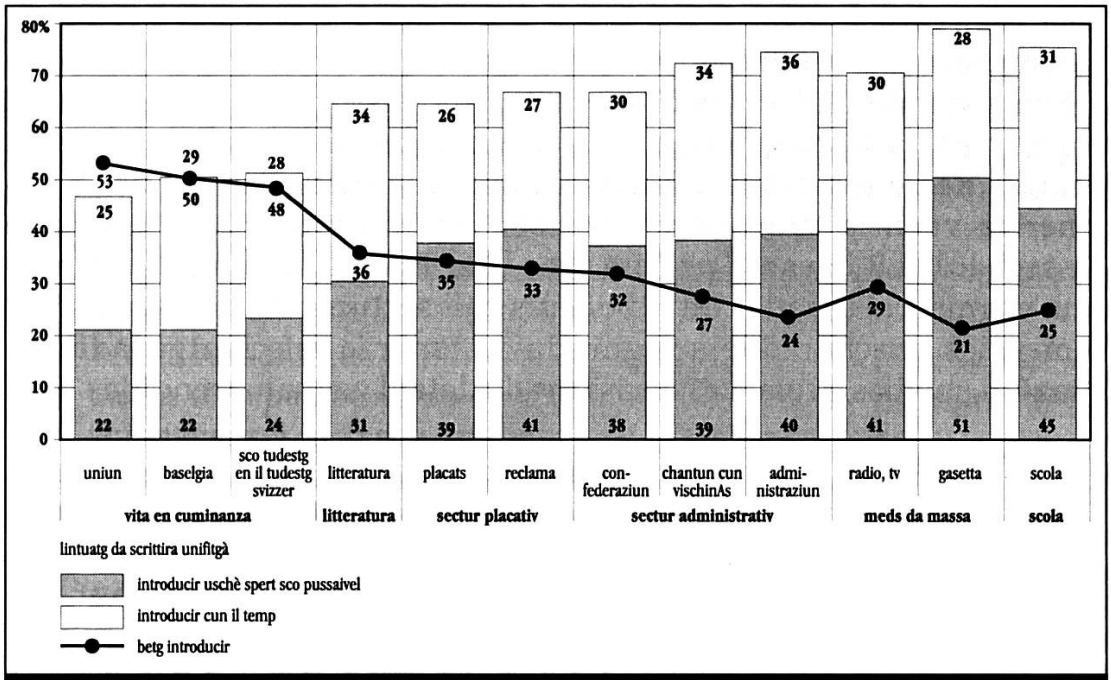

Tenuta tar l'introducziun dal rg tenor temp e sectur.

regiun linguistica	votant(a)s linguatg principal rumantsch (dumbraziun dal pievel 1990)	dumber da persunas dumandadas	factur d'evaluaziun	Part validada da las persunas dumandadas en l'enquista en %
Vallader	3 783	206	0.89	16.5
Puter	2 088	203	0.50	9.1
Surmiran	1 966	200	0.48	8.6
Sutsilvan	863	102	0.41	3.8
Sursilvan	11 388	202	2.74	49.7
Cuira	2 850	202	0.68	12.4
Total	**22 938**	**1 115**		**100.1**

Indicaziuns davart l'enquista

Funtauna: cultur prospectiv, Turitg.

Cumissiun consultativa

La cumissiun consultativa per l'applicaziun dal rumantsch grischun n'è betg vegnida en acziun durant l'onn da rapport, cunquai che la LR ha, en vista a la retschertga davart l'acceptanza dal project, prendì naginas decisiuns novas. En conuschientscha dals resultats da la retschertga vegn la cumissiun incumbensada d'analisar la situaziun e cussegliar la LR davart il proxim proceder. Eventualmain sto la cumissiun vegnir schlargiada cun exponents dals secturs principals, nua ch'il rumantsch grischun duess vegnir duvrà tenor la retschertga: administraziun, medias, scola. Las decisiuns da detagl vegnan prendidas 1996.

Novas domenas d'adiever per il rumantsch grischun

En la situaziun da spetga sin ils resultats da la retschertga èn paucas pussaivladads stadas avertas per duvrar il rumantsch grischun en novas domenas. Singulas instituziuns surregiunalas han dentant realisà prospects e scrittiras en rumantsch grischun, sco p.ex. il „Carnet da sanadad per l'uffant" (Societad svizra per pediatria ed assicuranza CSS); „Ina part ferma da la Svizra" (Pro Patria); „Laina e guaud en Svizra" (Uffizi federal d'ambient, guaud e cuntrada).

Infurmaziun davart il project

Regularmain visitan classas dal seminari da magistras e magisters il post da rumantsch grischun, era gruppas d'ordaifer e gruppas da studi. Tenor directiva actuala fa la LR infurmaziuns davart il rumantsch grischun be sin dumonda e cun invit spezial, quai per evitar l'impressiun che la LR veglia „missiunar" en chaussa. Referats han gì lieu en la conferenza generala ladina, a Bulsan, a Girona en Spagna ed en diversas ulteriuras occurrenzas (vesair la glista da referats e dietas). En collavuraziun cun il servetsch da scolaziun per il persunal da la confederaziun è vegnì preparà in curs davart il rumantsch che ha lieu dal schaner al zercladur 1996. Cun l'Uniun Rumantsch Grischun è vegnì collavurà per la realisaziun dal „Atlas dals animals".

Publicaziuns

- Pledari grond sin discs, sistem Dos/Windows, ed. Alsoft/LR, 1994, 1995 (3 discs + infurmaziuns).
- Pledari grond sin discs, sistem Windows 95, ed. Alsoft/LR, 1995 (3 discs + infurmaziuns).
- Pledari grond sin discs, sistem Macintosh, ed. Radiar/LR, 1995 (4 discs + infurmaziuns).
- Bibliografia dal rumantsch grischun, Litteratura primara (texts en rg) e Litteratura secundara (texts davart il rg), PRG/LR, 38 p., december 1994 (fotocopias, vegn actualisada permanentamain).

6. POST DA LINGUATG

Lavurs da terminologia

Sper la terminologia occasiunala che vegn giavischada quasi quotidianamain da tuttas varts, ha il PdL preparà las sequentas terminologias:

- terminologia meteorologica (broschura surtut per ils meds da massa)
- terms rumantschs per cuvratetgs (tramess als mastergnants)
- nums dals pajais, nums d'uffizis e d'instituziuns federalas, denominaziuns d'instanzas politicas sin plaun communal
- terminologia da la selvicultura (en consultaziun)
- nums da peschs (coordinaziun cun terminologia existenta, eliminaziun e normaziun)
- terminologia da l'informatica (per med d'instrucziun Plantahof)
- terminologia da la medicina veterinaria (glista ed integraziun en med d'instrucziun Plantahof)
- Las terminologias purifitgadas vegnan integradas en la banca da datas linguisticas.

Adina pli intensiva daventa la lavur da consultaziun linguistica al telefon ed a scrit. Questa lavur ans porscha dentant savens la pussaivladad da crear e mantegnair contacts cun persunas che dovran mintga di il rumantsch en lur lavur ed uschia pudain nus dar fidanza e curaschi sper il scleriment concret.

Lectorat e preparaziun da materialias d'instrucziun

Il post da linguatg collavura regularmain cun la chasa editura chantunala da meds d'instrucziun resp. cun gruppas da lavur per meds d'instrucziun. La LR surpiglia cunter pajament lectorats linguistics. Durant l'onn da rapport èn vegnidas exequidas las sequentas lavurs:

- lectorat da las versiuns putera e sursilvana dal cudesch da scola da quints per la 2. classa
- lectorat da „Grufi Gruogn" (vallader, ed. LR).
- translaziun e lectorat „Atlas dals animals" (rumantsch grischun, ed. Uniun Rumantsch Grischun).
- collavuraziun a la gruppa da lavur per l'elavuraziun d'in nov med d'instrucziun per emprender rumantsch, elavuraziun da lecziuns d'emprova „Linea diretta".

Preparaziun da materialias da dus roms da rumantsch al Plantahof:

- **Informatica:** Per l'introducziun en l'informatica datti in med interactiv, nua ch'ins emprenda directamain cun l'ordinatur ed el cumpiglia „Windows" e „Word 6".
- **Instrucziun veterinaria:** Per l'instrucziun da quest rom al Plantahof èn vegnids translatads il med d'instrucziun ed ulteriuras materialias d'instrucziun (folias davart las differentas tematicas).

Diversas lavurs

- Concept e preparaziun da cuntegn da la „Senda linguistica Flem", en collavuraziun cun ina gruppa da Flem.
- Curs per il persunal da la Banca chantunala a Cuira sco introducziun en il diever da la lingua professiunala en il sectur bancar.
- Redacziun da la pagina per emprender rumantsch grischun en la Terra Grischuna.
- Cussegliaziun dals divers posts da la LR conc. programs per EED ed installaziun da programs spezials en quest sectur.

Introducziun da persunas giuvnas en la lavur linguistica rumantscha

Sco usità ha la LR puspè dà la pussaivladad a studentas e students universitars da far in stage tar nus. Quest onn han set persunas lavurà totalmain 17 emnas tar nus (Marco Buschor, Iacinta Candinas, David Carigiet, Daniela Cavelti, Laurent Huguenin, Alberto Palaia, Claudio Spescha). Entant che las persunas novas han stuì vegnir introducidas en la lavur ed han er duvrà in tschert temp per emprender avant che prestar lavur concreta (terminologia da la selvicultura, terminologia militara, lavur redacziunala per la senda linguistica), han las persunas versadas „pli veglias" lavurà praticamain (Daniela Cavelti: meteorologia, David Carigiet e Claudio Spescha: instrucziun veterinaria per il Plantahof). Nus considerain quest engaschament impurtant per che la glieud giuvna vegnia integrada en la pratica dal linguatg ed a la finala munta questa lavur er ina pussaivladad da gudagnar. Schegea che l'introducziun, ils scleriments e las dumondas concretas custan in pau da noss temp da lavur, ans para quest engaschi in bun chapital per l'avegnir dal rumantsch.

Lavur publica

- „Der sprachliche Grenzverkehr", en: Terra Grischuna, 3, p. 22–26 (ensemen cun P. Masüger)
- Ein Volk ohne (Werbe-)Sprache, en: persönlich. Das Magazin für Werbung, Markt und Medien, 19, 33. ann. p. 16/17
- „Lexicon istoric rumantsch" (supervisiun terminologica e contribuziun cun artitgels)
- Participaziun ad ina discussiun davart „Linguistische Projekte in Graubünden 1996–1999" (projects da la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna)
- Preschentà al Cussegl scientific svizzer la Rumantschia ed il rumantsch sco temas da perscrutaziun scientifica (standardisaziun e normaziun da linguatg, cumportament communicativ en societads plurilinguas)
- contacts cun la chanzlia federala en connex cun la normaziun linguistica

- infurmaziun da dus linguists africans davart la lavur da terminologia pratica en la Rumantschia e da nossas metodas da crear e derasar nov material linguistic
- referats e dietas tenor glista sut cif. 8.

Publicaziuns
Sprachwandel und Sprachwechsel bei ausgeglichenem Bilinguismus. Verhandlungen des Internationalen Dialektologenkongresses, Bamberg 1990. Viereck, Wolfgang (Hrsg.) ZDL-Beiheft 77. Stuttgart: Franz Steiner, Band 4, p. 263–275. (C. S.)

Implantation de néologismes dans une langue minoritaire et de faible extension, en: Terminologies nouvelles, vol 12; Implantation des termes officiels. Actes du séminaire (Rouen, décembre 1993); Bruxelles: Rint, p. 58–64. (C. S.)

7. POST DA TRANSLAZIUN

Il post da translaziun ha er exequì il 1995 numerusas translaziuns en rumantsch grischun ed en ils differents idioms. Sper las lavurs regularas per nossa clientella stabla, sco per exempel PTT, viafier, banca, assicuranzas, organisaziuns culturalas e socialas, èn vegnidas fatgas differentas lavurs pli grondas, p. ex.:

- broschura da giubileum da la Pro Juventute „Moi, allegra, tgau, ciao",
- broschura da l'Uffizi federal d'ambient, guaud e cuntrada „Laina e guaud en Svizra"
- Cudeschet da sanadad per l'uffant (Societad svizra per pediatria)
- texts per „La cratschla" (Parc naziunal) e
- numerus rapports, statuts, reglaments, leschas etc. per vischnancas (idioms), uniuns ed instituziuns.

Ina gronda incumbensa dal post da translaziun è dapi il schaner 1995 la translaziun dals suttitels en tudestg per l'emissiun Telesguard da la tv rumantscha per mintga glindesdi, mesemna e venderdi.

Adina dapli vegn noss post era consultà al telefon da biros, instituziuns e persunas privatas che tschertgan pleds u dovran in titel u ina formulaziun en rumantsch.

Era en il post da translaziun vegn lavurà cun ils meds moderns da l'elavuraziun da texts. La gronda part da las lavurs entran e sortan oz sur fax, modem u sin discs. Quai ha avantatgs per la clientella che po vegnir servida en moda fitg speditiva. Quest svelt access ha dentant era il dischavantatg ch'ils termins da furniziun vegnan adina pli curts. Al post da translaziun, occupà cun ina plazza stabla da 60%, èsi savensbetg pussaivel d'exequir il medem mument tuttas lavurs sin ils termins

giavischads. Ina part da las translaziuns po vegnir dada ord chasa. Per translaziuns da gronda urgenza sto il persunal da las autras partiziuns da la LR vegnir activà. Quai diminuescha dentant lur activitad en lur secturs primars da lavur.

Sche l'art. 116 CF vegn acceptà, sto la dumonda da la translaziun sin ils divers livels (confederaziun, chantun, LR, regiuns, vischnancas) vegnir reglada da nov. En spezial na duessan ils collavuraturs regiunals betg vegnir suroccupads cun translaziuns, er sch'els ston sa chapescha far tals servetschs per translaziuns d'urgenza en ils idioms.

8. SERVETSCH D'INFURMAZIUN E DOCUMENTAZIUN

En quest post ha Manfred Gross lavurà 60%. Diversas lavurs (documentar medias ed interessents instituziunals e privats, infurmaziuns directas, e.a.) succedan er tras il secretariat.

Documentaziun

Il servetsch d'infurmaziun e documentaziun è vegnì amplifitgà cun diversas materialias (fotografias, artitgels, graficas, e.a.).

L'inventarisaziun en collavuraziun cun instituziuns cun incumbensas cumplementaras è stada punctuala ed occasiunala.

Infurmaziun

Nus avain pudì intermediar material d'infurmaziun e dar scleriments a numerus interessents en Svizra ed a l'ester (intermediads per part tras l'Uffizi federal da cultura, tras ils consulats svizzers, e.a.), a scolas e medias, ad instituts linguistics e culturals, a studentas e students (per lavurs da seminari e da diplom) ed a persunas privatas. Cun l'agid da la Pro Helvetia avain nus pudì tgirar contacts cun l'exteriur ed en spezial intermediar gratuitamain ediziuns en e davart il rumantsch.

Extendidamain è vegnida discutada la dumonda dad in nov signet/logo per la LR. La finala è vegnì decidì da restar tar la clav e las colurs mellen e blau. La dumonda vegn discutada vinavant l'onn 1996.

Il 1995 avain nus infurmà surtut er en connex cun ils resultats da la dumbraziun dal pievel 1990 e cun l'artitgel 116 CF. En vista a la votaziun dals 10-3-1996 vegn elavurà ina documentaziun infurmativa davart il rumantsch (referat da model, argumentari, resumaziun da la situaziun linguistica) ed organisà in servetsch da referats ed occurrenzas. Las lavurs da detagl crodan sin l'onn nov.

Al Center svizzer per il perfecziunament da las magistras e dals magisters da scola media (CSP/Lucerna) è danovamain vegnida inoltrada la dumonda per in curs d'introducziun en la lingua e cultura rumantscha. En cas d'interess vegn il curs realisà ils 28–29 d'october 1996.

La collavuraziun cun la cumissiun da nomenclatura chantunala e cun gruppas d'acziun per rumantschaziun è stada occasiunala (denominaziun da professiuns en il cudesch da telefon, e.a.).

La reediziun dals prospects d'infurmaziun exausts (cumplettar, actualisar) è vegnida cumenzada.

Per in'exposiziun davart il rumantsch e vegnì elavurà in concept da basa ed inoltrà dumondas per contribuziuns. En discussiun stat era ina „multimedia-show" davart la Rumantschia.

Lectorats

- Arthur Baur, *Allegra genügt nicht!* (lectorat, tscherna da las fotografias e tgira da la cumposiziun da l'ovra).
- Lexicon istoric rumantsch (lectorà divers texts translatads dad Ines Gartmann ed Ursulina Monn).

Referats / dietas

- 26-2: Referat a Bogn Ragaz a la radunanza generala da l'Uniun rumantscha da Sargans e conturn (B.C.)
- 14-3: Introducziun e preschentaziun da las novas ediziuns per il curs da bibliotecaras e bibliotecars da la Cuminanza da lavur grischuna da cudeschs per la giuventetgna a Cuira/LR (B.C.)
- 14-15-3: Curs davart lingua e cultura rumantscha per scolast(a)s da scola media a Cuira/LR, en collavuraziun cun il „Center svizzer per il perfecziunament dals magisters da scola media Lucerna" (Manfred Gross, Anna-Alice Dazzi Gross, e.a.)
- 19-4: Referat e discussiun a Zernez en la conferenza generala ladina davart „Rumantsch grischun - rumantsch grischun in scoula" (Anna-Alice Dazzi Gross e B.C.)
- 13-5: Participaziun al CH Forum '98: Schweizerische Medienkultur en il center da sentupada Schloss Waldegg (Chasper Pult)
- 18-5: Referat en il Club da Lions Domat e conturn davart salvar e midar il linguatg (B.C.)
- 24-5: Referat a Lantsch en connex cun l'iniziativa per manar la radunanza communala en tudestg („Nichts zu gewinnen - viel zu verlieren") e participaziun a la discussiun da podi (B.C.)
- 26-5: Referat a Bulsan al seminari linguistic „Ladin, ula'vas pa?" davart „Sprachplanung und Sprachentwicklung der Rätoromania in der Schweiz" (B.C.)
- 30-5: Referat e discussiun a Genevra „Le Romanche est aussi notre affaire" en connex cun in'occurrenza da la Fundaziun Romandie, Svizzera italiana e Retoromania (Clau Solèr)
- 21-6: Turitg, infurmaziun davart il rumantsch per duas classas superiuras dal gimnasi Hohe Promenade da Turitg (Clau Solèr)
- 7-7: Turitg, referat cun il titel „Terminologie und Neologie" en la lecziun da Valentin Vincenz a l'universitad da Turitg (Clau Solèr)

- 14-7: Samedan, referat ed atelier davart il rg als Cuors rumauntschs da la Fundaziun Planta Samedan (Anna-Alice Dazzi Gross)
- 19-7: Referat ed atelier a Samedan davart il rumantsch grischun als cuors rumauntschs da la Fundaziun Planta a Samedan (Anna-Alice Dazzi Gross)
- 3-8: Preschentaziun da l'ediziun „La princessa loscha" a Savognin (B.C.)
- 2-9: Discurs en connex cun „10 onns Scuntrada e formaziun Surselva" a Laax/Crap S. Gion (B.C.)
- 9-9: Referat a la dieta svizra da lectura per la giuventetgna a Nottwil: „Je näher, desto fremder?" davart il tema „Integrar l'ester e restar sasez, in pensum per minoritads" (B.C.)
- 23-9: Radunanza da la VALS/ASLA (Associaziun svizra da linguistica applitgada) a Neuchâtel (Anna-Alice Dazzi Gross)
- 27-9: Preschentaziun a la conferenza da medias dal project „ORCAN" (B.C.)
- 30-9: infurmà la gruppa da giuventetgna „Nëus jëuni" da la „Val Gherdëina e Val Badia" (30 persunas) davart la Lia rumantscha ed il rumantsch en general (Clau Solèr)
- 4-6-10: Participaziun al colloqui ad Ascona/Monte Verità davart „Las linguas naziunalas dador lur territori" (Chasper Pult e B.C.)
- 7-10: Referat a la dieta „Il Friulano nel contesto delle lingue ladine" a Verona (Chasper Pult)
- 3-11: Referat a Washington en connex cun la conferenza „The role of national minorities", organisada da la Hungarian American Coalition (Chasper Pult)
- 9-10-11: Participaziun a la „European Conference on Language Planning" a Barcelona (B.C.)
- 10-11: Preschentaziun da la LR e da sia lavur ad ina classa da lingua taliana da la Scola da dunnas (Manfred Gross)
- 11-11: Preschentaziun da l'artitgel 116 CF en occasiun da la radunanza annuala da l'URB a Berna (Manfred Gross)
- 13-11: Referat e discussiun a l'universitad da Girona/Spagna davart „Il rumantsch or dal puntg da vista sociolinguistic" (B.C.)
- 24-11: Participaziun al curs da chanzlistas e chanzlists a Zernez (Manfred Gross e Jon Domenic Parolini)
- 24-11: Participaziun a la discussiun da „Rencontres Suisses" en connex cun l'existenza da 50 onns da quest'organisaziun a Gruyère (Chasper Pult)
- 1-12: Referat a Trun a la dieta per il persunal da chanzlia „Il canzlist/la canzlista ed il romontsch sco lungatg ufficial" (B.C.)
- 9-12: Expertisa „Scienza e giuventetgna" a Winterthur (Anna-Alice Dazzi Gross)
- 14-12: Referat a Turitg en l'Associaziun per la promoziun da l'instrucziun bilingua en Svizra (B.C.)

9. MEDS DA MASSA

Cun exponents dal radio e da la televisiun èn vegnidas discutadas pussaivladads dad ina supervisiun linguistica d'emissiuns da radio e televisiun. Il post da linguatg da la LR ha surpiglià l'incumbensa da persequitar singulas emissiuns pli exactamain sut l'aspect linguistic e da preschentar ils resultats da questa supervisiun a moda adattada als/a las collavuratur(a)s pertutgad(a)s e da porscher l'instrucziun specifica che sa resulta da l'analisa. La LR ha punctuà ch'ina tala supervisiun na po betg satisfar a las pretensiuns dad ina scolaziun linguistica sistematica. Per diversas persunas che lavuran tar il radio/la tv e n'han betg gì ina scolaziun linguistica da basa suffizienta u che mussan insuffizienzas linguisticas pli grondas fissi indispensabel ch'ellas frequentian ina scolaziun linguistica adequata e sistematica.

En vista a la gronda impurtanza linguistica dal radio e da la televisiun ha la LR era rendì attent al vegl postulat da crear ina plazza cumplaina e stabla per in(a) supervisur(a) da lingua entaifer la squadra dal radio e da la televisiun rumantscha. Las incumbensas dad ina tala persuna fissan: Supervisiun d'emissiuns, realisaziun da curs specifics, translaziuns per emissiuns, cussegliaziun en tuttas dumondas praticas dal diever da linguatg en ils meds da massa electronics, realisaziun dad eventuals manuals etc.

Cun il directur da radio e televisiun è vegnida discutada la pussaivladad da realisar in'emissiun regulara che tractass il diever dal linguatg e pudess era servir per furmar in corpus da linguatg plidà.

Orientaziuns directas per las medias:

- 10–06: Radunanza da delegadas e delegads da la LR a Tarasp.
- 01–09: Preschentaziun dal cudesch „Grufi Gruogn, chucal da cuorsa" (vallader).
- 10–11: Surdada dal premi da la Fundaziun Peter-Hans Frey a las mussadras da l'Engiadin'auta en renconuschientscha da lur lavur d'integraziun linguistica.
- 28–11: Preschentaziun dal disc cumpact dubel dal musical „Puntcrap"
- 11–12: Radunanza da delegadas e delegads da la LR a Cuira.

La pressa svizra e chantunala ha rapportà regularmain davart il rumantsch, en spezial en connex cun la decisiun dal cussegl naziunal e dal cussegl dals stadis davart la revisiun da l'art. 116 CF, davart ils projects per l'agentura da novitads rumantscha, davart la reglamentaziun da lingua en Engiadina bassa/Val Müstair ed il transfer da quest'emprova sin las ulteriuras regiuns, davart ils dis da litteratura a Domat, davart la retschertga chantunala concernent l'acceptanza dal rumantsch grischun, davart ediziuns, projects d'integraziun, davart il resguard dal rumantsch en divers secturs (militar, scolas etc.) e davart las discussiuns parlamentaras per ina nova lescha federala per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana.

Agentura da novitads rumantscha

- La LR ha collavurà sco suonda:
- Participaziun a la gruppa d'interess per l'agentura da novitads rumantscha (GIA) cun lavurs spezialas da preventiv e calculaziun, structura, translaziun da texts.
- Sedutas cun il departament chantunal e cun ils exponents da las edituras da gasettas rumantschas.
- Discussiun dal concept da basa e collavuraziun per il concept da detagl per in'agentura da novitads rumantscha (ANR) per specifitgar ils puncts: finamira da l'agentura, basegns ed interess dals utilisaders, purtader, organisaziun, custs.
- Instanza, ensemen cun la Pro Svizra Rumantscha, a la regenza grischuna per mauns dal departament federal da l'intern davart la contribuziun federala e chantunala per realisar il project.

Contribuziuns a la pressa existenta

Las gasettas rumantschas han retschet las contribuziuns tenor preventiv e quint. Il pajament da la contribuziun a la Casa Paterna/La Pùnt ed a la Pagina da Surmeir ha chaschunà difficultads, cunquai che la regenza grischuna n'ha, en sia emprima decisiun, betg approvà las contribuziuns a questas duas gasettas tenor preventiv LR. Argumentaziun da la regenza: *„Sie erachtet es als nicht opportun, genau in dem Zeitpunkt, in dem die ganze romanische Presseförderung durch die Schaffung einer Agentur neu strukturiert werden soll, die Unterstützung der bestehenden Strukturen durch Beitragserhöhungen noch auszubauen... Zudem würde die anbegehrte Erhöhung um je Fr. 15 000.– für die beiden einmal wöchentlich erscheinenden Zeitungen die Beitragssituation der beiden zweimal wöchentlich erscheinenden rätoromanischen Zeitungen verschlechtern, womit auch die Verhältnismässigkeit in Frage gestellt würde."* Sin dumonda da reponderaziun ha la regenza laschà crudar sia resalva concernent las contribuziuns a las duas gasettas pitschnas.

En il decurs da questas discussiuns è sa tschentada la dumonda da princip, schebain la LR duai vinavant esser l'instanza per dar las contribuziuns a la pressa. En il preventiv han la suprastanza ed il cussegl proponì a la radunanza da delegad(a)s da surlaschar per l'avegnir questa incumbensa al chantun Grischun e dad integrar en il preventiv naginas contribuziuns per las 4 gasettas rumantschas existentas.

Argumentaziun:

1. La nova lescha federala prevesa en art. 2, al. 2 che la confederaziun po conceder al chantun Grischun agids finanzials per sustegnair la pressa rumantscha. Las contribuziuns ad organisaziuns ed instituziuns cun incumbensas surregiunalas, sco p.ex. la LR, vegnan regladas en al. 1, litt. b.
2. Da questa disposiziun legala resorta l'intenziun da reparter las incumbensas. Il chantun Grischun retschaiva contribuziuns per organisaziuns ed instituziuns e per sustegnair la pressa rumantscha. La repartiziun stat en cumpetenza chantunala.
3. Las contribuziuns a la pressa èn adina stadas dispitaivlas, era entaifer la LR. Dapi 1976, cura che las emprimas contribuziuns èn vegnidas dadas, hai adina danovamain dà discussiuns, schebain l'incumbensa da sustegnair la pressa, en spezial la pressa privata, appartegnia a la LR.
4. Ils editurs da la Gasetta Romontscha e dal Fögl Ladin han snegà a la LR la cumpetenza da conderscher contribuziuns a la pressa che derivan dal chantun resp. da la confederaziun. Il departament e l'editura da la Gasetta Romontscha (Gasser SA) han sviluppà models da splitting per las contribuziuns a la pressa.
5. Cun la realisaziun da l'agentura da novitads sa mida la situaziun en il sectur da pressa. Igl è raschunaivel che la cumpetenza suprema concernent contribuziuns resta tar il chantun Grischun. Uschia è ina coordinaziun pussaivla ed in svilup en il sectur da pressa garantì.
6. La LR vul era vinavant s'engaschar en spezial per las duas gasettas pitschnas che han en la situaziun al cunfin da linguatg in'impurtanza existenziala per la preschientscha scritta regulara dal rumantsch.

Radios locals

Cun il radio Piz Corvatsch èsi vegnì collavurà regularmain per infurmaziuns directas. Radio Eviva porta sin 3SAT mintg'emna ina curta infurmaziun en rumantsch e dat bun plaz a l'infurmaziun rumantscha en las emissiuns. Cun Radio Grischa è vegnida cumenzada ina discussiun concernent la preschientscha dal rumantsch en ses programs. Fin ussa è prescrit in quota da 20% emissiuns en rumantsch, da nov pretenda la concessiun che Radio Grischa sa cunvegnia cun la LR concernent bulletins da novitads regulars ed emissiuns moderadas en rumantsch. Las discussiuns cuntinueschan 1996.

10. TEATER RUMANTSCH

Cussegliaziun

Il post da teater è vegnì consultà en il rom dals davos onns areguard la cussegliaziun e spediziun da teaters.

Las activitads da las gruppas èn stadas numerusas. Nus avain registrà 39 preschentaziuns pli grondas. Tranter auter hai er dà trais gruppas professiunalas ch'èn idas sin turnea cun teaters rumantschs.

Biblioteca da teater/Mussavia dramatic

Il 1995 èn vegnids surdads a la LR 38 teaters novs (10 tocs originals, 28 translaziuns), quai che conferma la gronda activitad sin quest champ. La biblioteca da teater cumpiglia uss passa 1300 teaters rumantschs.

Il post da teater ha procurà regularmain per texts en la pressa rumantscha ed en la gasetta da l'UTP (Uniun grischuna per il teater popular) „Il reflectur". Dasperas èn adina puspè vegnidas fatgas translaziuns per l'UTP e per l'UCTP/ZSV.

Il Mussavia dramatic è vegnì amplifitgà cun duas spediziuns cun totalmain 197 novs fegls.

„La Scena" n'è betg cumparida 1995.

Collavuraziun LR cun l'Uniun grischuna per il teater popular (UTP)

Ils projects cun las federaziuns naziunalas ed internaziunalas da teater van per la Rumantschia sur l'UTP. Karin Pattis represchenta la LR en la suprastanza da l'UTP ed ha uschia il contact necessari. Sper las 4 sedutas da suprastanza, la radunanza da delegadas e delegads UTP ed in inscunter regiunal, ha la manadra dal post da teater participà er a 2 sedutas dal comité permanent, ch'è incumbensà d'organisar la Biennala da teater sin champ naziunal e che duai coordinar differentas lavurs per pudair profitar da sinergias da las quatter uniuns naziunalas dal teater amatur.

Il contract da collavuraziun cun l'UTP è vegnì prolungà senza midadas.

Commembranzas

Durant l'onn 1995 è vegnì elavurà d'ina gruppa da lavur in statut spezial per l'UCTP (Uniun centrala da teater popular) che fixescha ils duairs da l'UCTP envers ses commembers rumantschs. Il statut va il 1996 en procedura da consultaziun.

La LR è commembra tar l'ITI (Institut da teater internaziunal) e da la SSCT/SGTK (Societad svizra per cultura da teater), represchentant: Giovanni Netzer.

Contribuziuns per translaziuns e tocs originals a

- Thomas Beer per „Il fabricant e siu ambient" (da G. Bischoff e S. Pahl)
- Theo Candinas per „Quei che vus veis fatg al pli pign..." (original)
- Rita Cathomas-Bearth per „La muetta" (dad A. Tschechov)
- Annetta Conrad per „Il sain da las manzögnas" (da F. Bosch), „Raps nu fan furtünà" (da N. Meier) e „Pro'l meidi" (autur nunenconuschent)
- Gion Dietrich per „Sco la miur el clauder" (dad A. Christie)
- Cristiana Fliri-Feuerstein per „La precauziun" e „Giò per l'assa" (da J. Brun), „L'examen per peduns" (da J. Meyer) e „Gö da Nadal" (autur nunenconuschent)
- Nicolo Men Gaudenz per „Schigliusia" (da M. Vitus)
- Anita Gordon per „Nepomuc - il millipeis" (dad E.J. Sorson)
- Seraina Grass per „Tanta Fiorella" (da K. Forrer)
- Giuseppa Hosang-Flepp per „Ali gianter cul sex" (dad A. Marriot ed A. Foot)
- Margaritta Michel per „Üna chombra per set" (da M. Fischer)
- Brida Sgier per „In bal da mascras dubius" (da A. Brenner) e „Tgi mulscha la caura?" (da W. Webels e C. Siber)
- Flurin Spescha per „La mort stancla" (da M. Ferrari)
- Violanta Spinas per „L'anda selvadia" (da H. Ibsen)
- Mariano Tschuor per „Korczak ed ils affons" (dad E. Sylwanus)
- Hubert Venzin per „Las paterlieras" (da W. Türk) e „La mustga africana" (da R. Gordon).

Contribuziuns spezialas a

- Ressort K per „La mort stancla"
- Emna da teater d'uffants a Flem
- In Situ per „70 onns Matias Spescha"
- Schuschu per „Gaudenz" da Flurin Spescha.

11. CHANT E MUSICA

Il post da chant è vegnì consultà en il rom dals davos onns areguard la cussegliaziun e spediziun da chanzuns.

Igl october è la retscha „Ediziun chanzuns LR" vegnida cumplettada cun la 5. furniziun. Totalmain èn vegnidas agiuntadas als ordinaturs 5 chanzuns per chor viril e 7 chanzuns per chor maschadà. La furniziun cuntegna novas cumposiziuns da Peter Appenzeller e Curdin Janett, ils quals la cumissiun da chant aveva incumbensà cun questa lavur. Il dumber d'abunents munta a 97 per la collecziun da chanzuns per chor maschadà e 62 per chor viril.

Per la proxima „Ediziun chanzuns LR" ha la cumissiun da chant contactà cumponists rumantschs cun la supplica d'inoltrar fin la fin d'october 1995 ina u duas novas cumposiziuns per chor viril u chor maschadà. En tut èn vegnidas inoltradas 13 chanzuns per chor viril e 18 chanzuns per chor maschadà. Las cumposiziuns vegnan uss evaluadas da la cumissiun da chant per in'ediziun 1996.

En discussiun stat la dumonda dad in'ediziun da chanzuns anc betg publitgadas da Benedetg Dolf en ina proxima furniziun da chanzuns. Il president ha l'incumbensa da contactar ils responsabels dal relasch e da prender invista da las chanzuns.

Sin fundament dad ina retschertga tar ils chors maschadads è il cudesch da chant *Laudinella* vegnì restampà en in dumber da 700 exemplars.

Plinavant ha il secretariat LR gidà cun diversas lavurs tar l'ediziun dal disc cumpact dal musical Puntcrap.

Contribuziuns da la LR per:

- Bardill Linard: Tamangur (DC + booklet)
- Cathomen Rica-Maria: Il polischet (chanzuns per l'instrucziun da clavazin)
- Klucker Christian: Puntcrap (DC + booklet)
- Tuor Rest Giusep: Concert: Veta e perpetnadad
- Vagabunts/Vigne Benedetto: 11 polaroids (DC)

12. EDIZIUNS 1995

Las ediziuns èn vegnidas procuradas e tgiradas l'onn 1995 dal secretariat.

Ediziuns novas

- Don Quichotte (ed. LR, 650 expl. vallader, 450 expl. surmiran, 900 expl. sursilvan)
- Girumbella (ed. LR, 1098 expl. vallader)
- Grufi Gruogn, chucal da cuorsa (ed. LR, 1170 expl. vallader)
- Rico/Menin va a scola (ed. LR, 800 expl. sursilvan, 500 expl. vallader)

Restampas

- Cassetta salep e la furmicla (ed. LR, 108 expl.)
- Cassetta tar cudesch da praulas (ed. LR, 329 expl.)
- Cassettas da praulas sursilvanas III (ed. LR, 107 expl.)
- Cassetta tar curs sursilvan (ed. LR, 324 expl.)
- Cassetta tar curs vallader (ed. LR, 200 expl.)
- Curs puter I (ed. LR, 150 expl.)
- Curs rg I (ed. LR, 100 expl.)

- Dicziunari Langenscheidt (ed. chasa editura Langenscheidt, 400 expl.)
- Dicziunari rumantsch ladin-tudais-ch (ed. LR, 1594 expl.)
- Laudinella (ed. LR, 692 expl.)
- Polyglott (ed. chasa editura Langenscheidt, 1080 expl.)
- Tatgader: RUMANTSCH LINGUA SVIZRA
- Vocabulari romontsch sursilvan-tudestg (ed. LR, 2200 expl.)

Carnets OSL

- nr. 2017 „Cul cor da Tini an cassatga" (Lina Frei-Baselgia, 1. ed., 600 expl. surmiran)
- nr. 2018 „Carolina e'ls 7 amihs" (Maja Gerber-Hess/Nuot Gaudenz, 1. ed., 600 expl. puter)
- nr. 2019 „Lumpi ed Aurina" (Anne Ender-Blumer/Gion Lechmann, 1. ed., 800 expl. sursilvan)
- nr. 2020 „Praulas ord la Sibiria" (divers/Gion Deplazes, 1. ed., 800 expl. sursilvan)
- nr. 2021 „La feivra da far s-chaina" (Ingeborg Rotach/Madlaina Rauch-Stupan, 1. ed., 800 expl. vallader)

Collavuraziun da la LR tar divers projects realisads dad autras chasas edituras / organisaziuns

- Atlas dals animals (ed. URG, 2000 expl., rg)
- Diversas ediziuns da las uniuns regiunalas (collavuraturs regiunals)

La LR ha retschet contribuziuns per realisar atgnas ediziuns u restampas da las suandantas instituziuns:

- Chantun Grischun per „Girumbella"
- Pro Helvetia per „Girumbella"
- Pro Juventute per „Girumbella"

Contribuziuns da la LR per ediziuns a:

- Clalüna Alfons: Chant dals munts
- Chasa editura Nimrod: Il clam dal vent d'utuon (Irma Klainguti)
- Deflorin Mathias: Zignau d'avon biars onns
- Hendry Vic: Auras/Windzüge
- Renania: Igl Argientegn
- Romania: Artgin
- Romania: Aulza ti'egliada
- Romania: Miu artg Sogn Martin
- Societad Retorumantscha: text dad Alfons Maissen en Romanica Raetica
- Ütil public Sent: Monografia dal cumün da Sent
- UdG: Adüna quist Michel
- UdG: Il pesch arch San Martin

- UdG: Negritta
- URS: Artgera
- URS: Sulom Surmiran 1995
- Venzin Hubert: Clauns sco ti ed jeu
- Verdet Regula: La soncha Cecilia

Lectorats per ediziuns:
Ils divers posts da la LR ed ils collavuraturs regiunals han procurà lectorats per ediziuns da la LR, da l'Uniun Rumantsch Grischun e per diversas ediziuns realisadas ordaifer la LR.

Ediziuns en preparaziun
„Allegra genügt nicht! Rätoromanisch als Herausforderung für die Schweiz" dad Arthur Baur, cumpara l'entschatta favrer 1996 tar la chasa editura Bündner Monatsblatt/Desertina SA. La LR ha fatg il lectorat ed ha procurà la grafica e las illustraziuns.

Sin giavisch ord il territori renanian ha la LR fatg ina dumonda en la pressa e sur las uniuns davart la reediziun da „Trutta e Blondina" dad Emilie Locher-Werling en translaziun da Gian Fontana. Sche pustaziuns èn avant maun per cuvrir ils custs da reediziun vegn quest project realisà 1996.

Tuttas preparativas, incl. 1. translaziun (puter), èn era fatgas per in cudesch per uffants pli gronds „Ben ha gugent ad Anna", da Peter Härtling, translaziun da Curdin Melcher. L'ediziun è sa retardada e duai cumparair 1996.

Cun Victor Tuor è vegnida discutada l'ediziun d'in cudesch da paraulas.

Per la Renania è vegnì scrit en net in manuscrit da Flurin Darms: translaziuns da divers texts da la litteratura rumantscha.

Cun la tv rumantscha è vegnida discutada l'ediziun da videos cun emissiuns adattadas. Quests videos vegnan offrids a las bibliotecas localas ed als/a las scolast(a)s da curs d'integraziun.

Alexi Nay, Marcus Hobi e Gieri Spescha preparan cun scolaras e scolars da la Lumnezia ina cassetta cun chanzuns ord CUORTURIALA; Rico Peterelli fa il medem cun scolaras dal seminari da mussadras per GIRUMBELLA.

Libraria rumantscha „Il Palantin"
La LR sustegna quest project cun surpigliar ina part dals fits per il local. La manadra venda tut ils cudeschs rumantschs, dentant era talians, franzos, englais e tudestgs. La preschientscha cumplessiva dals cudeschs rumantschs en ina libraria centrala a Cuira vegn generalmain stimada.

Propagaziun e vendita da publicaziuns
La LR è, per mancanza da finanzas, betg stada preschenta al „Salon international du livre et de la presse" a Genevra. Per 1996 è vegnì decidì en il rom dal preventiv da sa participar a questa exposiziun da cudeschs.

Per diversas exposiziuns en ed ordaifer la Svizra èn vegnidas messas a disposiziun ediziuns rumantschas per motivs da propaganda e preschientscha rumantscha.

Per mancanza da finanzas na pon ins betg far inserats per propagar las ediziuns. Quai ha effects negativs sin la vendita, era sche las medias rumantschas èn per regla prontas da preschentar las novas ediziuns commensuradamain. Per in nov catalog cumplessiv da las ediziuns en vendita èn prelavurs vegnidas prestadas. La realisaziun dal catalog duai succeder l'onn 1996.

La vendita da cudeschs stat cun entradas da 212 000.– fr. per 15 000.– fr. sut il preventiv. Motivs: naginas ediziuns novas spezialas, fitg modesta vendita da las ediziuns per uffants pli gronds (12–16 onns). Stans da vendita da cudeschs èn vegnids realisads cun diversas occasiuns.

Cun diversas chaschuns è vegnì mess a disposiziun per pretschs reducids ediziuns pli veglias da la LR, surtut per far plaz en ils magasins da cudeschs.

La LR sa participescha da nov a l'organisaziun „Spediziun da cudeschs Grischun/Bündner Buch Vertrieb", da la quala diversas chasas edituras dal Grischun fan part. La LR è associada a questa organisaziun cun in deposit da 10 000.– fr. che vegn dentant restituì en cas d'extrada. L'infrastructura da spediziun da cudeschs sur la LR vegn ad interim mantegnida entiramain.

Antiquariat da cudeschs rumantschs

Persunas che vulan surdar u vender cudeschs vegls a la LR vegnan per regla rinviadas a las uniuns regiunalas, nua che la fiera per cudeschs vegls è pli activa. La LR intermediescha cudeschs vegls sin giavisch spezial.

Discussiun davart ina nova chasa editura

Cun la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna, cun la chasa editura Bündner Monatsblatt/Desertina SA e cun la Walservereinigung Graubünden èn vegnidas evaluadas las pussaivladads da crear ina nova chasa editura per il chantun triling. Organisaziun: Societad anonima senza maioritad d'aczias dad ina u l'autra part. Presidi: tar ina da las uniuns LR, WV u Societad per la perscrutaziun. Persunal: in(a) gestiunari(a) a 100%, in(a) collavuratur(a) incumbensà (-ada) per ediziuns rumantschas/evtl. talianas a 50%, ina forza da lavur auxiliara a 50%. La realisaziun dal project è vegnida sistida e duai vegnir discutada vinavant 1996.

Regals da cudeschs a bibliotecas

Per tombolas, premis e diversas occurrenzas vegn mess a disposiziun ediziuns per cundiziuns spezialas. Per incumbensa ed a quint da la Pro Helvetia furnescha la LR cudeschs ad universitads, centers da perscrutaziun ed a persunas privatas a l'exteriur.

Rapport dal president da la cumissiun da redacziun dals carnets OSL (Michel Andriuet):

„Jeu haiel ussa miu emprem onn sco commember e sco president dalla redacziun OSL davos mei. Tschun carnets OSL ein vegni edi 1995 ed il program per 1996 ei pinaus. Aschilunsch tut en uorden. Enteifer la cumissiun OSL ha ei dau igl onn 95 neginas midadas da persunal. Nus havein teniu las duas usitadas sedutas la primavera ed igl atun.

Naturalmein ei quei buca semplamein iu da sez. Jeu savevel gie ton sco nuot sur da lavur da redacziun. Pia ha ei giu num senudar, suenter che jeu hai schau better mei ell'aua. Per cletg haiel jeu adina puspei anflau rintgs da salvament cuort avon che negar. Specialmein lessel jeu menziunar en quei senn dunna Karin Pattis.

Ussa che jeu scrivel questas lingias saiel jeu in bien ton dapli, tgei che jeu hai da far e co ei va il meglier. Igl ei denton aunc buca aschia sco quei che jeu lessel. Jeu sperel denton da s'avischinar pass per pass a quella finamira."

Rapport dal represchentant rumantsch (Erwin Ardüser) en la Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna (CGCG):

„Las activitads da la Cuminanza da lavur èn enconuschentas a Vus. S'engaschava ella avant onns anc per la derasaziun da 'buna' litteratura per la giuventetgna, èn sias incumbensas principalas ozendi la scolaziun da bibliotecaras e bibliotecars e la promoziun da bibliotecas popularas e da scola existentas e novas. Uschia po ella natiralmain er influenzar vinavant indirectamain la purschida da lectura per uffants, giuvenils e creschids. Quai che pertutga il rumantsch, è noss'organisaziun adina sa spruvada da resguardar quel en sia lavur tant sco pussaivel. La lavur pratica succeda dentant en las bibliotecas. Jau sai, che l'offerta da lectura rumantscha-gist per giuvenils-n'è betg fitg attractiva. Co procurar remedura, è ina dumonda che vegn adina puspè tschentada. Ideas fissan segir avant maun, quai che manca è sco dapertut ils daners.

Quai ch'jau deploresch er persunalmain fitg, è la situaziun che nus na possedain gnanc ina suletta chasa editura 'rumantscha'. En in tschert senn pudess ins bain numnar chasas edituras las uniuns rumantschas, ma quellas han per ordinari da schliar auters problems, avant ch'ellas sa fatschentian da temp en temp cun l'ediziun da cudeschs rumantschs che custan ina massa e che vegnan legids adina da pli paucs. Per memorgia: Avant insaquants onns aveva la Lia rumantscha anc in post d'ediziun cun in responsabel en plazza cumplaina. Oz è quel daventà l'unfrenda da mesiras da spargn. Donn! Per terminar vuless jau anc menziunar ch'il cudesch rumantsch n'è anc adina betg mort. Il pled rumantsch sto dentant era chattar la via sin DCs, cassettas e videos. Tals pudais Vus dal reminent retrair da la Biblioteca chantunala a Cuira. Quella archivescha dapi in bun temp era numerusas emissiuns rumantschas da radio e da televisiun. Emissiuns ch'ins po era emprestar.-Il paradis da las fantasias resta dentant il cudesch."

Cumissiun per lectura d'uffants e giuvenils
La cumissiun per lectura d'uffants e giuvenils è vegnida contactada ina giada per evaluar diversas propostas per ediziuns 1995. Sin fundament da las respostas dal questiunari èn ils cudeschs vegnids selecziunads. Ultra da quai è la cumissiun s'inscuntrada ina giada l'atun 1995 per preparar il plan d'ediziun per 1996. Quel sa cumpona sco suonda: „Ben liebt Anna" da Peter Härtling en puter, surmiran e sursilvan (project previs per 1995); „Mit Hannibal wär alles anders" da Renate Welsh en vallader, surmiran e sursilvan; „Im Wald sind keine Räuber" dad Astrid Lindgren en vallader ed evtl. en ulteriurs idioms.

13. CONTACTS CUN AUTORITADS, PRESCHIENTSCHA RUMANTSCHA

Contact cun las autoritads federalas en connex cun:

- nova lescha federala davart agids finanzials per mantegnair e promover la lingua e la cultura rumantscha e taliana (procedura da consultaziun; messadi dal 1-3-1995; decisiun finala ils 6-10-1995)
- revisiun da l'art. 116 CF, decisiun finala ils 6-10-1995, votaziun dal pievel ils 10-3-1996; discussiuns cun exponents dal cussegl dals stadis e dal cussegl naziunal en connex cun la tractaziun; discussiuns cun l'uffizi federal da cultura en vista a la votaziun dals 10-3-1996
- novas contribuziuns al Grischun ed a la LR sin fundament da la nova lescha federala
- curs da pilot rumantsch grischun per Rumantsch(a)s e Na–rumantsch(a)s, organisà da l'uffizi federal dal persunal. Il curs vegn realisà 1996.
- posiziun da la suprastanza en connex cun la revisiun da la constituziun federala
- collavuraziun cun l'uffizi federal da statistica en connex cun l'analisa dals resultats da la dumbraziun dal pievel 1990
- infurmaziun da la classa da diplomats en collavuraziun cun il departament federal per affars esters
- procedura da consultaziun tar la cunvegna da rom per la protecziun da las minoritads naziunalas. La suprastanza sustegna la proposta da segnar questa cunvegna.
- contacts cun ils comités d'organisaziun per l'exposiziun naziunala 2001.

Contacts cun il chantun Grischun en connex cun:

- retschertga davart l'acceptanza dal rumantsch grischun
- propostas en connex cun la revisiun da l'art. 116 CF
- contribuziuns per scolinas e projects d'ediziun
- procedura da consultaziun tar il rapport da la gruppa da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN (la suprastanza è s'exprimida tar tut ils postulats 1–39 ed ha supplitgà il chantun da ponderar l'ediziun da l'emprim tom dal rapport ch'includa ina preschentaziun detagliada da las 3 regiuns linguisticas dal Grischun
- adiever dal rumantsch en ils rapports da la scola chantunala, dal seminari ed en il fegl uffizial
- posiziun concernent la nova concessiun als radios locals
- realisaziun dad in'universitad da la Svizra taliana
- referendari per dumondas linguisticas (nova plazza a 50% en il departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient)
- contribuziun dal departament da l'economia publica per meds d'instrucziun da rumantsch al Plantahof.
- discussiuns cun il departament da l'intern e da l'economia publica concernent l'instrucziun da rumantsch al Plantahof
- emprova da scola bilingua a Samedan
- emprova da scola cun resguard spezial dal rumantsch a Domat
- reuniun per discutar mesiras entaifer il chantun Grischun suenter las decisiuns a Berna davart la promoziun da linguatg (art. 116 CF e nova lescha da contribuziuns; inscunter dals 12-10-1995)
- instrucziun da rumantsch a la scola media da sport planisada a Tavau
- procedura da consultaziun davart la revisiun da la lescha da scola
- distincziun da la fundaziun Peter-Hans Frey a las mussadras da l'Engiadin'auta per prestaziuns pedagogicas spezialas
- meds per l'instrucziun da rumantsch en scolas fundamentalas tudestgas
- mandat a la controlla da finanzas per la revisiun dal quint LR
- instrucziun da rumantsch facultativa a la scola chantunala ed al seminari scolastic
- curs da tudestg a la scola agricola Plantahof
- program da lavur, preventiv, quint e rapport LR
- contribuziuns a la Casa Paterna/La Pùnt ed a la Pagina da Surmeir
- project Agentura da novitads rumantscha e contribuziuns a la pressa rumantscha
- posiziun dal chantun Grischun tar la nova lescha federala davart agids finanzials per il Grischun e Tessin
- contribuziun chantunala per materialias d'infurmaziun davart il rumantsch
- occurrenza da las trais organisaziuns da linguatg en vista a la votaziun davart l'artitgel 116 CF
- lavur da translaziun dal chantun Grischun

Contacts cun vischnancas e citads

Ultra da las relaziuns regularas dals collavuraturs regiunals cun vischnancas e circuls ha la LR sezza gì ils sequents contacts:

- Engiadina Bassa e Val Müstair: reglament per l'adiever uffizial da la lingua
- Flem, Razén, Domat, Bravuogn, San Murezzan, Samedan concernent projects da scola
- Breil: ediziun ovras Giacun Hasper Muoth
- Domat, Mustér, Schlarigna e Tujetsch concernent SCUNTRADA 1997
- Scuol concernent recepziun en dretg da burgais
- Lantsch concernent votaziun davart il rumantsch en la radunanza communala

Per la dieta annuala „Vischnancas pitschnas" è la LR s'engaschada cun translaziuns e sustegn organisatoric.

Directamain u en contact cun ils collavuraturs regiunals è l'adiever dal rumantsch en las vischnancas vegnì sustegnì en ils secturs translaziuns, inscripziuns publicas, publicaziuns communalas, curs d'integraziun, projects linguistics e culturals en vischnanca.

Contacts per rumantschaziuns

Per cuntanscher ina meglra preschientscha dal rumantsch sin inscripziuns e per scrittiras han gì lieu contractivas cun: la Viafier retica; la PRO CH98 (nov imni naziunal); SULEGL SVIZRA (cumin dal sulegl 1996 a Mustér); commando da la divisiun e brigada 12 (cumpagnias rumantschas); Parc naziunal svizzer; inspecturat da chatscha e pestga; chanzlia chantunala (translaziuns); Uniun grischuna per sendas e vias; diversas firmas che produceschan/vendan products dal mintgadi; instituziuns ed organisaziuns sin divers plauns.

Contacts cun la Pro Grigioni Italiano e la Walservereinigung

Cun il president ed il secretariat da la PGI e da la WV han gì lieu duas discussiuns concernent la posiziun tar il rapport da la gruppa da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN ed ina discussiun concernent realisar communablamain in'occurrenza en vista a la votaziun dals 10-3-1996.

En ina dumonda cuminaivla han las trais organisaziuns linguisticas supplitgà il departament da cultura chantunal da mantegnair la gruppa da lavur e da dar a quella l'incumbensa d'evaluar las materialias da la procedura da consultaziun e da far propostas per il proxim proceder.

Il nov art. 116 CF prevesa en alinea 2 che la confederaziun ed ils chantuns promovan la chapientscha ed ils barats tranter las cuminanzas linguisticas. Sche l'artitgel vegn acceptà en la votaziun dals 10-3-1996 è la LR decidida da pruvar ensemen cun las duas organisaziuns linguisticas grischunas da rinforzar il barat tranter nossas

cuminanzas linguisticas. Questa intenziun vegn era sustegnida da postulats en il rapport da la gruppa da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN.

Contacts cun diversas instituziuns ed organisaziuns en territori rumantsch, en Grischun e sin plaun svizzer

La LR ha represchentantas u represchentants en ils gremis da las sequentas organisaziuns:

- Associaziun da las universitads popularas svizras (AUPS): Jacques Guidon, suprastanza
- Associaziun per la promoziun da l'instrucziun plurilingua en Svizra: Bernard Cathomas, suprastanza
- Associaziun svizra per linguistica applitgada (VALS/ASLA): Anna-Alice Dazzi Gross, suprastanza
- Barat da giuvenils en Svizra: Chasper Pult, comité da patrunadi
- Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da giuventetgna (BAJ): Erwin Ardüser, suprastanza
- Forum 97: Rita Killias-Cantieni, comité d'acziun
- Fundaziun linguatgs e culturas TI: Romedi Arquint, cussegl da fundaziun (ad personam)
- Fundaziun per la scola da linguistica applitgada (SAL): Chasper Pult, cussegl da fundaziun
- Fundaziun Romandie, Svizzera Italiana, Retoromania: Giusep Capaul, cussegl da fundaziun (la suprastanza ha, pervia da difficultads internas da questa fundaziun, sistì ad interim la commembranza da la LR)
- Institut da teater internaziunal (ITI): Giovanni Netzer, suprastanza
- Museum Ballenberg: Bernard Cathomas, cussegl da fundaziun
- Nova Societad Helvetica Grischun: Bernard Cathomas, suprastanza
- Ovra svizra da lectura per la giuventetgna (OSL): Cristian Joos, cussegl da fundaziun
- Pro Raetia: Bernard Cathomas, suprastanza centrala
- Quarta Lingua: Cristian Joos, suprastanza
- Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna: Chasper Pult, suprastanza
- Societad svizra per documentaziun: Manfred Gross, suprastanza
- Societad svizra per minoritads: Heidi Derungs-Brücker, suprastanza
- Uniun grischuna per il teater popular: Karin Pattis, suprastanza
- Uniun per films da purtret: Manfred Gross, gremi directiv
- Uniun sentupada 91 - 2001: Toni Cantieni, gremi directiv

Ultra da quai è la LR en contact cun las suandantas instituziuns ed organisaziuns, senza participar als gremis directivs:
Academia Amriswil (Dino Larese); Academia svizra per scienzas umanas; Coscienza Svizzera; Federaziun svizra per la furmaziun da creschid(a)s; Fondo naziunal; Forum Helveticum; Fundaziun Waldegg Solothurn; Helvetia Latina; Osservatori linguistico (Sandro Bianconi, TI); Maison Latine; Pro Helvetia; Pro Svizra Rumantscha; Rencontres Suisses; Schweizerische Arbeitsgemeinschaft für das Berggebiet (SAB); Societad svizra per pievels periclitads; Suissimage, Societad svizra per la gestiun dals dretgs d'autur dad ovras audiovisivas.

Contacts cun instituziuns ed organisaziuns internaziunalas
L'Uniun federalistica da las cuminanzas etnicas europeicas (UFCE/FUEV) ha salvà ses congress annual dals 24–28-5-1995 a San Murezzan. Gion Kunfermann e Silvia Steiner-Filli da la suprastanza han participà. La LR è commembra da questa organisaziun.

Ina delegaziun da la Giuventetgna Rumantscha ha prendì part al seminari da Pasca da la Giuventetgna da las cuminanzas etnicas europeicas (GEE). L'onn 1996 ha il seminari da Pasca (SePa) lieu a Zuoz, organisà da la Giuventetgna Rumantscha.

Cun il „European Bureau for Lesser Used Languages" collavura la LR en connex cun la realisaziun da manuals d'infurmaziun davart las minoritads en l'Europa (situaziun da las minoritads, instituziuns, publicaziun da curs da linguatg etc.). Cunquai che la Svizra n'è betg commembra da l'Uniun europeica (UE), èn ils contacts cun questa impurtanta organisaziun europeica pli difficils.

Cun la „Direcció General de Politica Linguística" da la „Generalitat de Catalunya" han ins stabilì contacts en vista ad in barat d'experientscha davart la normalisaziun linguistica ch'è vegnida realisada ils ultims 20 onns cun grond success en Catalugna. Il „Plan general da normalisaziun linguistica" da la Catalugna pudess esser directiv er per la planisaziun linguistica en il Grischun.

Cun diversas minoritads, surtut da l'Europa dal vest, e lur organisaziuns, ha il secretariat LR contacts d'infurmaziun, p.ex. cun ils Sorbs en Germania, ils Fris en il nord da la Germania, minoritads en l'Austria, ils Celts en la Gronda Bretagna, ils Bretons en Frantscha, ils Sards en Sardegna, e.a.

Contact cun ils Ladins e Furlans
Il vicepresident Gion Pol Simeon e Toni Poltera han prendì part ad ina dieta dal forum LAFURUM (forum Ladins, Furlans, Rumantschs) dals 22–24-9-1995 a Lignano. En quest connex è vegnida discutada la pussaivladad dad ina collavuraziun pli stretga tranter ils radios dals Ladins, Furlans e Rumantschs e la realisaziun dad in premi litterar interladin.

Ils 18 da november ha ina delegaziun da l'ULDA (Union de i Ladìs de Anpezzo) visità l'Engiadina. Silvia Steiner ha mussà als represchentants da l'ULDA las duas vischnancas Guarda e Scuol, ha surdà differentas materialias e barattà infurmaziuns.

Discussiuns, barat da publicaziuns ed inscunters han lieu cun las Dolomitas en connex cun il project SPELL (Servetsch da planisaziun ed elavuraziun dal linguatg ladin) ed en connex cun il project „Ladin Dolomitan".

En il dals projects INTERREG II vegn era persequitada l'idea dad ina collavuraziun pli stretga cun projects per la dumonda da las medias u da la standardisaziun linguistica.

Contacts cun las baselgias

La LR stima grondamain la lavur che las baselgias prestan cun l'adiever regular dal rumantsch en la liturgia, en servetschs divins, per l'instrucziun religiusa e cun lur ediziuns. Contacts directs cumpetan als collavuraturs regiunals. La LR collavura per l'intermediaziun e la vendita da cudeschs da baselgia; ella mantegna ils contacts cun las instituziuns ecclesiasticas era sur las uniuns affiliadas.

14. SCUNTRADA RUMANTSCHA 1997

La SCUNTRADA RUMANTSCHA 1997 è vegnida scritta ora publicamain en las gasettas rumantschas. Enfin al termin mess, ils 30-10-1995, èn vegnidas inoltradas las sequentas candidaturas: Uniun da cura e traffic Sedrun/Tujetsch; Uniun da cura e traffic e vischnanca da Mustér; Acziun Romontscha Domat; vischnanca burgaisa e politica da Schlarigna. Las candidaturas èn vegnidas evaluadas en suprastanza. La surdada da la SCUNTRADA vegn decidida definitivamain dal cussegl a l'entschatta da 1996.

Propostas da la SCUNTRADA 1994 èn vegnidas integradas en il program da lavur 1995. Parzialmain (scolas, integraziun, rumantsch grischun) è vegnì cumenzà cun la realisaziun.

15. ADMINISTRAZIUN, ORGANISAZIUN, FINANZAS

Persunal

Il secretariat ha pudì lavurar senza pli grondas midadas da persunal. Sco nov collavuratur regiunal per l'Engiadina è Jon Domenic Parolini entrà en plazza da 50%. Sco nova emprendista è vegnida elegida Martina Candrian da Sagogn. La suprastanza ha decidì in urden per il perfecziunament e per congedis dal persunal LR (cf. document). Per 1995 è la scolaziun/il prefecziunament restà en il rom dal preventiv decidì. Per 1995 è vegnì integrà en il preventiv imports che pussibiliteschan da realisar il perfecziunament dal persunal tenor l'urden.

Entradas spezialas

Ultra da las contribuziuns directas da la confederaziun e dal chantun e da las entradas ord ediziuns ha la LR gì las sequentas entradas supplementaras pli grondas:

Dal chantun Grischun	
– per scolinas d'exercizi	5 284.60
– per contribuziuns vid las pajas da las mussadras	23 671.05
– per scolaziun da creschid(a)s	2 396.20
Citad da Cuira	
– instrucziun rumantscha	5 000.—
– scolinas	75 000.—
Citad da Turitg	
– contribuziun 1994	5 000.—
Uniun da scolinas Cuira	
– contribuziun al transport dals scolarets	10 500.—

Contribuziuns spezialas da la LR

Ultra da las contribuziuns considerablas a la pressa, per ediziuns e per translaziuns da teater vegnan ils sequents projects sustegnids:

- Scola da musica Domat per in project biling
- Concert dal Collegium Musicum Son Gagl cun ovras rumantschas
- Dis da cultura alpina a Tusaun
- Echolos, project triling „performance"
- Concert spezial dal Chor mischedau Rezia, Cuira
- Primrose: Ticktack (ediziun) sin discs
- Fundaziun linguatgs e culturas TI (ediziun Babylonia)
- Scola per linguistica applitgada (placat sco regal d'avertura)

Situaziun finanziala generala

Dapi onns, en spezial dapi 1993 en connex cun las discussiuns per mesiras urgentas, s'occupan ils gremis da la LR cun la dumonda, co cuntanscher ils meds indispensabels per realisar programs urgents ed effizients avunda per resister als process permanents en las regiuns a disfavur dal rumantsch. L'instanza respectiva al chantun Grischun ed a Berna ha la finala purtà il resultat da la nova lescha federala dals 6-10-1995.

Sin fundament da questa lescha spera la LR ch'ella possia uss realisar almain ina part dals projects urgents tenor ils concepts e las discussiuns dals ultims onns. Il preventiv per 1996 integrescha projects cun preparaziuns detagliadas e sa concentrescha sin mesiras absolutamain urgentas ed indispensablas en la situaziun actuala.

La nova lescha federala dals 6-10-1995 porta ina midada decisiva da la pratica da contribuziun da la confederaziun. Ils agids finanzials da la confederaziun vegnan dads per projects circumscrits che pon dad onn tar onn vegnir adattads. Mesiras urgentas cun bun effect, innovativas e bain preparadas duessan pudair vegnir sustegnidas da la confederaziun sur il chantun Grischun cun pli blera culanza che fin uss. Ils onns 1993, 1994 e 1995 han, per mancanza da finanzas, stuì vegnir stritgadas diversas acziuns da princip absolutamain indispensablas. La contribuziun dal chantun Grischun è dapi 1984 nunmidada. La LR ha dentant gì da surpigliar novas scharschas ed incumbensas, sco. p.ex. la SCUNTRADA, contribuziuns supplementaras a las gasettas pitschnas, lavurs da terminologia, l'elavuraziun dal rumantsch grischun dapi 1991. En il preventiv 1996 vegn mess accents sin:

La creaziun da novs meds d'instrucziun per emprender rumantsch en tut ils idioms.

Rinforzament dal servetsch per linguistica applitgada en la LR tenor il concept en il rapport annual 1993.

Augment da las contribuziuns a las uniuns regiunalas per rinforzar la scolaziun da creschid(a)s, per acziuns da rumantschaziun e per diversas acziuns en la basa.

Augment da contribuziuns a diversas organisaziuns ed instituziuns che fan lavurs en la basa.

En il preventiv documentscha la LR in basegn finanzial supplementar urgent per 1996 da 170 045.– fr. Ultra da quai duain las contribuziuns a la pressa vegnir pajadas directamain al chantun Grischun e betg ir a quint da la LR. La repartiziun dad incumbensas e finanzas tranter il chantun Grischun e la LR stat sin il program da lavur da 1996.

Infrastructura da biros, biblioteca, archiv

Ils locals da lavur en la Chasa rumantscha èn mobigliads a moda fitg modesta. La fundaziun Chasa rumantscha ha decidì da mobigliar en il decurs dals onns diversas localitads sin agen quint.

La biblioteca da la LR n'è era l'onn da rapport betg vegnida tgirada professiunalmain. L'archiv vegn dentant manà consequentamain cun agiuntar las novas materialias tenor in sistem cumprovà.

L'infrastructura per l'elavuraziun electronica da datas vegn renovada precautamain e permanentamain cun ils custs ils pli minimals pussaivels.

DOCUMENTS

1. Revisiun da l'art. 116 da la constituziun federala (proposta dals 6-10-1995) La votaziun federala davart questa revisiun ha lieu ils 10-3-1996.

1. Las linguas naziunalas da la Svizra èn il tudestg, il franzos, il talian ed il rumantsch.
2. La confederaziun ed ils chantuns promovan la chapientscha ed ils barats tranter las cuminanzas linguisticas.
3. La confederaziun sustegna las mesiras dals chantuns Grischun e Tessin per il mantegniment e la promoziun dal rumantsch e talian.
4. Las linguas uffizialas da la confederaziun èn il tudestg, il franzos ed il talian. Per il contact cun persunas da lingua rumantscha è er il rumantsch lingua uffiziala da la confederaziun. La lescha regla ils detagls.

2. Lescha federala davart agids finanzials per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana

dals 6-10-1995

L'assamblea federala da la Confederaziun svizra,
vis l'artitgel 116 al. 1 da la constituziun federala,
vis il messadi dal Cussegl federal dal 1 da mars 1995[1)]
decida:

Art. 1 Object
Questa lescha regla la concessiun d'agids finanzials da la Confederaziun al chantun Grischun per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana sco er al chantun Tessin per promover la lingua e cultura taliana.

Art. 2 Agids finanzials
[1] La Confederaziun po conceder als chantuns Grischun e Tessin agids finanzials en il rom dals credits approvads per sustegnair:
a) mesiras generalas per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana;
b) organisaziuns ed instituziuns che surpiglian incumbensas surregiunalas per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana;
c) l'activitad d'ediziuns en la Svizra da lingua rumantscha e taliana.
[2] La Confederaziun po, cun l'intent da sustegnair e promover la lingua rumantscha, sustegnair la pressa rumantscha.
[3] La concessiun d'agids finanzials tras la Confederaziun vegn fatga dependenta d'ina atgna contribuziun commensurada dals chantuns Grischun e Tessin.
[4] L'agid finanzial da la Confederaziun munta a maximal 75 pertschient dals custs totals. La prestaziun dals chantuns munta a minimal 25 pertschient da quests custs.
[5] Il Cussegl federal po fixar agids finanzials graduads.

Art. 3 Cundiziuns ed obligaziuns
Il Cussegl federal po colliar la concessiun d'agids finanzials da la Confederaziun cun cundiziuns ed obligaziuns.

Art. 4 Preventiv e rapport
[1] Ils chantuns Grischun e Tessin inoltreschan al Departament federal da l'intern (Departament) annualmain in preventiv ed in program davart las mesiras previsas, per las qualas i vegn dumandà agids finanzials da la Confederaziun.
[2] Il Departament decida davart ils agids finanzials da la Confederaziun.
[3] Ils chantuns Grischun e Tessin rapportan annualmain al Departament davart l'applicaziun dals agids finanzials da la Confederaziun.

Art. 5 Via da dretg
La procedura da recurs sa drizza tenor la lescha davart la procedura administrativa[1)] e tenor la lescha davart l'organisaziun giudiziala[2)].

Art. 6 Execuziun
Il Cussegl federal relascha las disposiziuns executivas.

Art. 7 Abrogaziun dal dretg da fin uss
La lescha federala dals 24 da zercladur 1983[3)] davart contribuziuns als chantuns Grischun e Tessin per promover lur cultura e lur linguas vegn abrogada.

Art. 8 Referendum ed entrada en vigur
[1] Questa lescha è suttamessa al referendum facultativ.
[2] Il Cussegl federal fixescha la data da l'entrada en vigur.

3. Intervenziuns parlamentaras en il cussegl grond

- Interpellaziun davart inscripziuns sin tablas d'infurmaziun sper vias, sin edifizis e vehichels en il territori rumantsch (vesair protocol dal cussegl grond dals 31-5-1995)
- interpellaziun da deputà Monn concernent il diever dal rumantsch en l'armada (vesair protocol dal cussegl grond dals 2-10-1995)

4. Convenziun intercommunala davart l'adiever dal rumantsch sco lingua uffiziala

(Proposta da Not Carl sin fundament dal reglament elavurà da la gruppa da lavur Engiadina Bassa/Val Müstair, UdG, LR)

Las vischnancas sutsegnadas acceptan, sa basond sin art. 51 al. 1 da la lescha da vischnanca dal chantun Grischun, la sequenta convenziun:

I. Las vischnancas s'obligheschan d'applitgar il reglament sequent davart l'adiever dal rumantsch:

Art. 1: Finamira

Il rumantsch è la lingua uffiziala da la vischnanca.

Quest reglament regla ses adiever. El ha la finamira da garantir l'adiever dal rumantsch sco lingua uffiziala da la vischnanca en ils divers secturs da l'administraziun, da la scola e da la preschientscha publica e vul qua tras gidar a mantegnair il rumantsch.

Art. 2: Decrets legislativs

Ils decrets legislativs vegnan redigids en rumantsch, en particular:

a) la constituziun communala
b) las leschas, ils urdens ed ils reglaments da caracter general abstract sco er ils decrets e las publicaziuns uffizialas che sa drizzan a la generalitad.

Sche traducziuns en autras linguas existan, vala la versiun rumantscha sco unica uffiziala.

Art. 3: Radunanzas e tschentadas

Las radunanzas e tschentadas dals organs communals elegids dal pievel vegnan protocolladas en rumantsch.
A dumondas u propostas en autras linguas naziunalas vegn per regla prendì posiziun en rumantsch.

Art. 4: Administraziun

L'administraziun succeda da princip en rumantsch, en particular:

a) la correspundenza, decisiuns e disposiziuns communalas che sa drizzan a persunas domiciliadas en vischnanca
b) circularas e communicaziuns che sa drizzan a tut la populaziun domiciliada
c) per regla er correspundenzas ed inoltraziuns a las autoritads chantunalas e federalas ed a lur uffizis
d) publicaziuns uffizialas.

Art. 5: Scolaziun

La vischnanca maina la scolina e las scolas tenor la legislaziun chantunala per scolinas e scolas rumantschas.

La vischnanca sustegna la Lia rumantscha resp. las organisaziuns affiliadas en l'organisaziun da curs da scolaziun da lingua per creschids.

La vischnanca sustegna arranschaments che promovan l'integraziun linguistica da ses abitants en la cuminanza.

Art. 6: Inscripziuns publicas

Inscripziuns publicas e reclamas stablas che pretendan ina permissiun communala ston esser rumantschas.

Las vischnancas pon admetter excepziunalmain traducziuns. Admessas èn era terminologias internaziunalas che na sa laschan betg translatar bain.

Inscripziuns existentas na rumantschas, per las qualas igl è vegnì dà permissiun, pon restar enavant. La vischnanca s'intermetta però per che quellas vegnian adattadas en il senn da quest artitgel.

Art. 7: Inoltraziuns

Inoltraziuns da persunas privatas o giuridicas domiciliadas en vischnanca duessan da princip succeder en rumantsch.

Art. 8: Contribuziuns

En connex cun contribuziuns communalas per arranschaments publics animescha la vischnanca da far adiever dal rumantsch.

II. Execuziun e coordinaziun

L'organ executiv da la singula vischnanca è l'organ cumpetent e responsabel en emprim'instanza per l'execuziun e la surveglianza da quest reglament.

Pliras vischnancas pon surdar la surveglianza superiura, la coordinaziun e la scumpartiziun d'eventuals meds finanzials per la promoziun da la lingua ad in'instanza communabla. Sumegliantas delegaziuns pon vegnir fatgas cun decisiun da l'organ executiv da la vischnanca.

III. Disposiziuns finalas

Il reglament stat sur tut las disposiziuns da leschas communalas che las cuntrafan. Admessas èn disposiziuns communalas pli severas a favur dal rumantsch sco lingua uffiziala. Ultra da quai èn admessas reservas protocollaricas areguard singuls artitgels, sch'ellas succedan ensemen cun l'approvaziun da la convenziun. Ellas èn da communitgar cun brev recumandada per mauns da la Lia rumantscha avant che suttascriver la convenziun.

La Lia rumantscha tegna en salv l'original da la convenziun ensemen cun las reservas protocollaricas.

IV. Entrada en vigur, durada e desditga

Questa convenziun entra en vigur cun l'approvaziun tras ils organs cumpetents da las singulas vischnancas.

Ella dura fin ils 31 da december 2015.

La durada vegn prolungada adina puspè per 5 onns, sche la convenziun na vegn betg desditga almain in onn avant cun brev a la Lia rumantscha per mauns da las vischnancas contrahentas.

5. Urden per il prefecziunament e per congedis dal persunal LR dals 15-6-1995

I. Perfecziunament persunal

Tgi	tuttas/tuts collavuratur(a)s
Cundiziun/finamira	1. scolaziun en l'agen sectur da lavur 2. perfecziunament linguistic 3. contact cun autras minoritads linguisticas
Durada	max. 5 dis/onn, en relaziun cun il pensum da lavur
Sistem/decisiun	– scolaziun interna ed externa – collavuratur(a)s fan sezs propostas documentadas u schef(fa) da ressort propona la participaziun ad occurrenzas. – secretari decida cun infurmaziun a la suprastanza concernent punct 1.–3. En auters cas decida la suprastanza. – scolaziun en il rom da l'import fixà en il preventiv.
Custs	La LR surpiglia, incl. las spesas, custs maximals da 1 000.– fr. per persuna ad onn; be per occurrenzas en connex cun la lavur; contribuziun per perfecziunament en relaziun cun il pensum da lavur (pensum da lavur reducì-contribuziun reducida).

II. Congedis pajads

Tgi	entir persunal
Cundiziun	– min. 10 onns da servetsch (nagin dretg sin congedi)–buna qualificaziun da lavur – obligaziun da restar 2 ulteriurs onns en servetsch – program da scolaziun per il congedi, rapport a scrit suenter, respectiv attestats
Durada	max. 3 mais
Sistem/decisiun	suprastanza decida congedis pajads
Custs	La LR dat la paja regulara; naginas spesas; nagins custs per curs etc.

Ultra dad I e II valan las determinaziuns da l'urden da persunal dal chantun Grischun.

En il preventiv 1996 è da prevair in import adattà a questas directivas per il perfecziunament. Per 1995 duai la scolaziun/il perfecziunament restar en il rom dal preventiv decidì. La scolaziun succeda en il rom dal preventiv. Per congedis na pajads decida il secretari cun infurmaziun a la suprastanza.

6. Carnet da duairs per la cumissiun accumpagnanta (CA), per ils collavuraturs regiunals

1. Il „Reglament per ils collavuraturs regiunals" dals 12-12-1992 prevesa sut cifra 2.4. il sequent: *„La LR deleghescha ad ina cumissiun accumpagnanta (CA) las sequentas obligaziuns:*
   - accumpagnar las lavurs dals collavuraturs regiunals
   - coordinar las lavurs dals collavuraturs regiunals
   - survegliar questas lavurs sin basa dal regulativ, dals programs semestrils e dals rapports da lavur
   - infurmar vicendaivlamain."

2. La CA ha ils sequents duairs specifics:

   2.1. accumpagnar
   - tegnair contact regular (telefonar da princip mintg'emna, inscunters regulars) cun ils collavuraturs regiunals
   - dar tips per acziuns, ediziuns etc.
   - sa gidar per surmuntar difficultads
   - visitar ensemen cun ils collavuraturs regiunals instanzas publicas
   - sustegnair la lavur cun collavurar cun las medias
   - participar ad occurrenzas da perfecziunament professiunal (facultativ)

   2.2. coordinar
   - tegnair contact regular cun il president/la presidenta da l'uniun regiunala
   - discutar projects cun ils members da la cumissiun da las autras regiuns
   - gidar ad evitar lavur dubla.

   2.3. survegliar
   - repassar detagliadamain ils programs semestrils ed ils rapports da lavur
   - cumparegliar la lavur inditgada cun la pratica
   - intervegnir en cas da reclamaziuns u intervenziuns
   - gidar a declerar la lavur dals collavuraturs regiunals a la publicitad
   - infurmar l'uniun regiunala e/u la LR (president, suprastanza, secretari) en cas d'irregularitads.

2.4. infurmar vicendaivlamain
   - LR, commembers da la CA ed uniuns regiunalas.

3. La cumissiun accumpagnanta s'inscuntra 2–4 giadas per onn, suletta u ensemen cun ils collavuraturs regiunals. Dus commembers da la CA pon pretender in inscunter.

4. La CA vegn indemnisada per sias sedutas tenor la medema norma sco la suprastanza LR. Spesas vegnan indemnisadas tenor rapports e quints.

5. La CA n'ha nagina cumpetenza da decider en dumondas che pertutgan la relaziun d'emploià dals collavuraturs regiunals, lur vacanzas e perfecziunament persunal, lur incumbensas ordaifer il rom ordinari e lur temp da lavur.

Approvà dal cussegl LR ils 5-5-1995.

7. Incumbensas da la cumissiun da gestiun

1. Basa tenor ils tschentaments LR, art. *28: „La cumissiun da gestiun sa cumpona da trais commembras u commembers e da duas suppleantas/dus suppleants. Ella elegia sezza sia presidenta u ses president. Ella examinescha l'entira gestiun da la LR e retschaiva per invista ils protocols dals organs da la LR, il preventiv ed il program da lavur sco era il rapport ed il rendaquint e sin dumonda tut ils ulteriurs documents da gestiun."*

   art. 29: La controlla da finanzas vegn fatga dad in post da revisiun professiunal per mauns da la cumissiun da gestiun."

   art. 30: „La cumissiun da gestiun preschenta ses rapport e quel da la revisiun dal quint en scrit per mauns da la suprastanza, dal cussegl e da la radunanza da delegadas e delegads."

2. La cumissiun

   2.1. ha invista en tuttas decisiuns dals organs da la LR.

   2.2. examinescha l'andament da la gestiun che suttastat a la suprastanza ed a tut ils posts da la LR, inclusiv incumbensas d'ordaifer en gestiun da la LR (administraziun „Litteratura" da l'USR, gestiun da projects dal Fondo naziunal, incumbensas editorialas en collavuraziun cun autras interpresas etc.)

   2.3. prenda conuschientscha dal rapport da la controlla da finanzas.

3. La cumissiun po trair decisiuns, sche almain dus commembers u lur suppleants èn preschents.

4. Cun consentiment da la suprastanza po la cumissiun surdar l'examinaziun da dumondas specificas a persunas u a biros spezialisad(a)s. Talas examinaziuns èn da survegliar dad in commember da la cumissiun da gestiun.

5. Ils commembers da la cumissiun da gestiun han la cumpetenza da far controllas singulas senza s'annunziar ordavant. Per regla duessan las controllas dentant vegnir avisadas a temp al secretari u a la suprastanza.
6. Mintg'onn fa la cumissiun in rapport a scrit da sia lavur e suttametta sia proposta concernent l'acceptaziun dal quint per mauns da la suprastanza, dal cussegl e da la radunanza da delegadas e delegads. Davart constataziuns secundaras po ella far in rapport separà a la suprastanza u ad in organ superiur.
7. Sin fundament da sia invista en la gestiun LR po la cumissiun da gestiun far propostas per tractaziun en ils organs LR.
8. Questas incumbensas èn vegnidas acceptadas da la cumissiun da gestiun en sia seduta dals 23 da matg 1995. La suprastanza ha prendì enconuschientscha da quests puncts en sia seduta dals 14 da zercladur 1995.

8. Regulativ per ils curs d'assimilaziun / integraziun linguistica

1. Organisaziun

L'organisaziun succeda directamain tras la LR u tras collavuraturs regiunals, tras uniuns regiunalas, vischnancas u autras uniuns.

Las scolas autas popularas «Scuntrada e furmaziun Surselva» (SFS) e «Scuntrada e furmaziun Ladina» (SFL) organiseschan lur curs d'assimilaziun en atgna reschia (dumber minimal da participantAs: guarda pct.6).

Ils collavuraturs regiunals tegnan contact cun ils scolasts per ils curs d'assimilaziun en lur regiuns. Da temp en temp èn reuniuns inditgadas per discutar davart experientschas, meds d'instrucziun etc. Per talas reuniuns paja la LR spesas da viadi a norma da l'urden vertent.

2. Engaschament da la LR

La Lia rumantscha
- procura per meds d'instrucziun
- paja ils/las scolastAs engaschadAs en ses curs (excepziun: SFS, SFL)
- incassa (sur ils organisaturs resp. scolastAs) il daner da curs
- metta annualmain en il preventiv ina summa commensurada per realisar questa scolaziun
- surpiglia il deficit da curs cun main che 8 participantAs (dumber minimal da participantAs, cf. pct.6), organisads da la SFS u SFL. En quest deficit po vegnir quintà per l'organisaziun in import pauschal da 200.– fr. per curs cun main che 8 participantAs.

3. Durada da las uras

La regla è da far 2 lecziuns à 45 min./saira.

4. Daner da curs

Daner da curs per participantAs: lecziun dubla a 12.– fr. (per Cuira ed auters centers ordaifer il territori fin 20.– fr. saira/participantAs).

5. Paja dals/da las scolastAs

Indemnisaziun da las scolastas/dals scolasts: 100.– fr. per lecziun dubla, incl. preparaziuns. Viadis dal scolast/da la scolasta vegnan per regla betg indemnisads supplementarmain (excepziun: viadis indispensabels pli lungs). Meds d'instrucziun (era copias, etc.) paja il/la participantA.

6. Dumber da participantAs

Tenor pussaivladad duain vegnir furmadas gruppas dad 8 persunas. En lieus pli pitschens e per curs spezials è la LR pronta da contribuir tenor pratica vertenta a curs cun main participantAs. Exempel da quint per 8 sairas cun 8 participantAs:

– daner da curs total	fr.	768.–	
– paja scolastA	fr.	800.–	(cf. pct. 5)
– deficit LR	fr.	32.–	(cf. pct. 5)

Il curs ordaifer il territori rumantsch, surtut en aglomeraziuns pli grondas sco Cuira, duess en princip purtar sasez, na dastga dentant en mintga cas betg chaschunar gronds deficits.

P.ex. quint per 10 sairas cun 8 participantAs:

– daner da curs total	fr.	1 000.—
– paja scolast	fr.	1 000.—
– deficit LR	fr.	—.—

Per curs cun main che 4 participantAs duess il daner da curs vegnir augmentà, surtut en lieus nua che curs cun pli blerAs participantAs stuessan esser pussaivels.

7. Rapport e cuntinuitad

Il scolast rapporta davart il curs a la LR u a la SFL/SFS (lieu, termin, participantAs, lavur, meds d'instrucziun, pajaments) cun ils formulars respectivs.

Ils organisaturs e scolastAs sa dattan fadia per la cuntinuitad dals curs.

8. Determinaziuns finalas

Per cas spezials po il secretari en discussiun cun ils organisaturs, scolastAs etc. decider excepziuns da questas normas.

Quest regulativ vala da princip era per ils curs «Geniturs ed uffant», q.v.d. curs specifics per geniturs na rumantschs ch'han lur uffants en scolinas/scolas rumantschas.
Il secretariat LR exequescha quest regulativ.
Revisiun, decidida da la suprastanza LR ils 17-11-1995
Va en vigur il 1. da schaner 1996

Defunctas e defuncts 1995

Nus ans regurdain en pia memorgia dals/da las defunct(a)s stad(a)s engaschad(a)s en il moviment linguistic-cultural rumantsch u per il rumantsch.

Christian Caduff	1916– 1995
Giachen Giusep Casaulta	1919 – 1995
Antonia Sonder	1919 – 1995
Aita Stricker	1906 – 1995
Maximilian von Arx	1916 – 1995
Franca Bernina von Guaita	1903 – 1995